

Ad Beukering

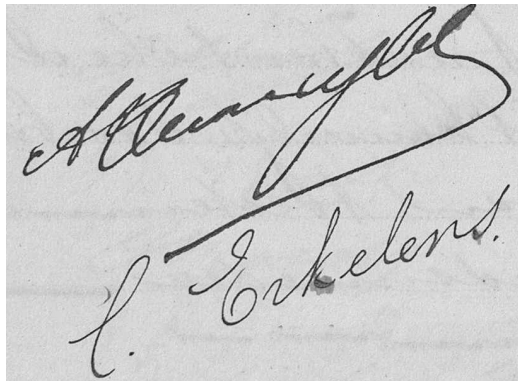
Geschiedenis

van de familie

De Muylder - Erkelens

Deel III

1885 - 1945

Nijmegen, 2016

Charles, Pierre, Louis DE MUYLDER......notre grand-père.

(1859-1932.)

Zie je hem al door de schoenzaak lopen aan de Place St. Jean 8 in Brussel, de grand-seigneur,
met een vriendelijk woord voor elke klant?

Marie, Léopoldine DONYE ...notre grand-mère.

(1862-1920.)

En zij, die het feitelijke werk deed, en met succes?

Dit zijn de opa en oma van mijn moeder. Mijn overgrootouders. Zij zijn de eersten van een onafzienbare rij voorouders die voor ons niet voorgoed verdwenen, wier gezicht behouden bleef, zodat wij hen kunnen zien. De fotografie deed wat het geheugen niet kon: het legde vast, het toonde hen, zoals zij graag gezien wilden worden: trots, in goeden doen.

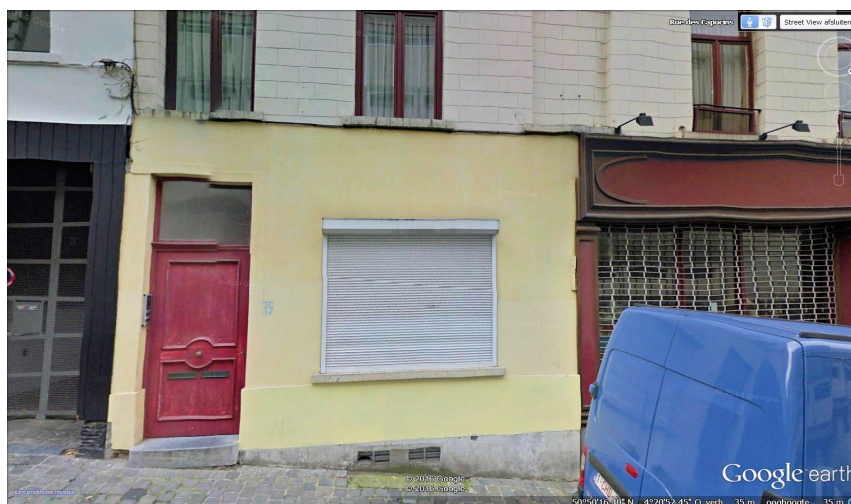
Hun leeftijd moet rond de 55 jaar geweest zijn. Mijn moeder hing de foto's aan de muur van de woonkamer, toen ze met haar tweede man verhuisde naar de Hertogstraat / Burchtstraat in Nijmegen. Misschien deed ze dat ook omdat ze met Jan van den Berg een winkeltje was begonnen in naaimachines en terugdacht aan het schoenwinkeltje dat haar opa en haar joodse oma ooit waren begonnen en tot bloei brachten in de *Rue Haute* in Brussel. Ze voelde zich in een traditie staan. Had haar zusje Treeske soms niet in de archieven ontdekt dat de De Muylers vaker kleine *commerçants* waren geweest?

Voor ik verder ga, vermeld ik mijn bronnen. Het zijn er twee:

De herinneringen van *Charlotte De Muylde*, mijn moeder, waarvan ik in 2009 - ze was dus 91 jaar - zes uur op video had opgenomen.

Een gefragmenteerd, bijna geheel in het Frans, tussen 1995 en '97 geschreven verslag van *Thérèse Cardoen-De Muylde*, haar zeven jaar jongere zus, over het gezin waarin ze opgroeide en haar oorlogservaringen.

Wat beiden vertellen over hun grootouders is helaas vrijwel alles *van horen zeggen*. Bovendien is mijn moeder als zegsvrouw niet geheel betrouwbaar: ze heeft al vroeg geleerd dat je om te overleven de vuile was het beste binnenhoudt.

Geboortehuis van Adolphe De Muylde (1891 - 1964) in de Rue des Capucins 35 te Brussel.

Charles De Muylder [Muilder] en Marie Donye waren geboren en getogen in de Marollen, een volksbuurt aan de zuidkant van het oude centrum van Brussel. De wijk was rond 1860 voor een deel gesloopt voor het megalomane Palais de Justice tot grote maar machteloze woede van de bewoners. Toen Charles en Marie in 1885 trouwden gingen zij wonen in de Rue des Capucins 35.

Het schoenwinkeltje dat zij begonnen lag vlak om de hoek in de Rue Haute op nr. 96.

In die tijd heette de Rue Haute nog geen Hoogstraat, maar *Huugstroet*, in het dialect van de Marollen.

Rue Haute 96. In dit pandje was het schoenwinkeltje waar in plaats van *Faraons Time* in 1885 misschien de naam *De Muylder* stond. In 1893 verhuisden Charles en Marie naar nummer 213.

De foto heb ik gemaakt in augustus 2016, toen ik met Heleen op vakantie was in Brussel.

We volgen met Treeske nog even het spoor terug. Ze ontdekte dat Charles De Muylder uit een brouwersfamilie kwam, terwijl het beroep van Marie's vader Jean Donye 'doreur sur métaux' was: vergulder van metalen.

Het geslacht De Muylder stamt uit Vlaams Brabant. De naam luidde oorspronkelijk "de Mulder", de molenaar. Waarschijnlijk tijdens de bezetting van de Zuidelijke Nederlanden (1792 - 1801) door de Fransen, "die alles verkeerd uitspraken en schreven," werd de naam "gefranciseerd." Aldus Treeske, die - uit frustratie dat ze vanwege de armoede in het gezin nooit hogere studies heeft kunnen doen, terwijl ze er wel de hersens voor had - concludeert dat de De Mulders "kleine commercianten waren, *nooit lijfeigenen*". Gelukkig maar, we kunnen gerust zijn!

Charles was katholiek, Marie was - volgens mijn moeder - joods¹. Om te kunnen trouwen moest Marie ook katholiek worden. Dat deed ze. Op de trouwacte staat dat ze 'repasseuse' was: strijkster.

Toestemming tot het huwelijk werd gegeven door de katholieke ouders van de bruidegom én door de vader en de moeder van de bruid, maar wel *afzonderlijk*.

Treeske ontdekte een diep familiegeheim. Charles De Muylder had zijn oudste twee dochters, Alice (°1884) en Jeanne (°1885), "ge-echt!". Ongehoord! Van wie wáren die dochters?

In het gezin van zoon Adolphe De Muylder waren Alice en Jeanne gewoon: tante Alice en tante Jeanne, en daarmee basta!

Charles Pierre Louis De Muylder en Marie Donye kregen na of naast Alice en Jeanne - ze bleven ongetrouwd en "hielpen in de winkel en het schoenatelier" - de volgende 5 kinderen:

- Jean Baptiste (Brussel, 1886 (?)), 'negociant en chaussures'.

Toen hij in 1902 trouwde, woonde hij in de Rue Haute 213. Als zijn zusje Emma daar in 1904 geboren is (aldus Treeske), *woonde Jean dus bij zijn ouders in*. Alice en Jeanne ook?

Zowel Alice, Jeanne als Jean waren van beroep 'piqueuses et piqueurs de bottines'.

- Gérard Charles (1888 te Brussel, 35 Rue des Capucins - 1961, 228 Avenue Louise).

Hij studeerde medicijnen aan de Universiteit van Leuven en werd gynaecoloog aan de medische faculteit van de Vrije Universiteit, Pleinlaan 2 te Brussel.

(Zijn oudste zoon was de bekende chirurg Charles De Muylder (1918 - 2000),

¹ In de akten is geen bevestiging te vinden over die Joodse afstamming. Maar het is wel frappant dat twee van de zoons van Gérard De Muylder, de broer van Charles, in 1940 spoorlags vertrokken naar het buitenland.

die in 1940 vluchtte voor de bezetter en in Brooklyn terecht kwam, vervolgens in 1942 cum laude afstudeerde in de medicijnen met een beurs aan de Universiteit van Yale in 1947, in 1948 terugkeerde en als chirurg ging werken bij het *Hôpital Saint-Pierre* te Leuven. In 1958 werd hij hoogleraar aan de medische faculteit van het UCL. Hij kreeg talloze prijzen en beurzen, was lid van internationale sociëteiten. Zijn doctoraalstudie luidde: “Contribution du tissu nerveux à la constitution du rein (nier) et ses conséquences en pathologie.”)

(Zijn tweede zoon Edgard vluchtte - ook voor de Duitsers - naar Engeland waar hij afstudeerde aan de Universiteit van Cambridge.)

- **Adolphe Joseph De Muylder** (1891 Brussel - 1964 Etterbeek), “technicien en électricité.”

- Joseph Pierre Louis (1896 - ?), orthodontist.

(Hij studeerde aan de Vrije Universiteit te Brussel. Vertrok naar Congo. “Leerde het handwerk op de tanden van de nikkertjes.”)

- Emma Alice Jeannette (1904, geb. Rue Haute 213).

Adolphe De Muylder met zijn waarschijnlijk 5 jaar oudere broer Jean. Foto rond 1901?

Het schoenwinkeltje liep - vooral dankzij Marie Donye - uitstekend. In 1993 verhuisde het gezin naar de Rue Haute 213. Dat was al een flinke vooruitgang.

De Rue Haute 213, in 2016. Hier dreven Charles en Marie hun schoenenzaak van 1893 - 2009. Hier zijn hun jongste kinderen Joseph en Emma resp. in 1896 en in 1904 geboren. De oudste zoon Jean woonde er vanaf zijn huwelijk in 1902. Als Alice en Jeanne ook nog thuis woonden - wat vrij zeker is - telde het gezin de volgende kinderen: Alice, Jeanne, Jean, Gérard, **Adolphe**, Joseph en Emma.

Voor een sfeerbeschrijving van Brussel rond deze tijd (1900) laat ik even Treeske aan het woord die haar verslag als volgt begint:

Toute notre belle époque!
Qui connaît l'origine de l'expression bruxelloise: "Être dans les patates?" (...)

Die hele mooie tijd bij ons!
Wie weet waar de Brusselse uitdrukking *être dans les patates* vandaan komt?
In 1885 lag tegen het *Parc de cinquanteenaire* / *Jubelpark* midden in het akkerland een renbaan waar de paarden soms uit de bocht vlogen en in het aardappelveld terecht kwamen, zodat de patatten onder hun hoeven in de lucht vlogen. (...)

Treeske laat haar verslag beginnen in 1885, omdat Charles en Marie in dat jaar trouwden. Het was een prachtige zomer.

De titel "belle époque" heeft ze niet zelf verzonnen. Het was de achteraf gegeven nostalgische benaming van de tijd vóór de diepe morele ontreddeering na WOI. In de *belle époque* heerste er in feite een massale armoede. Slechts een kleine bovenlaag was rijk. Charles en Marie waren binnen tien, twaalf jaar opgeklommen tot de *nouveaux riches*, voor hen ging het etiket inderdaad op.

Treeske vervolgt haar beschrijving met de figuur van Jefke Knoll, die twee keer in de week met zijn zes geiten naar de Rue Neuve liep om zijn melk, "tout frais, Madammeke," te verkopen aan de handelaren en burgers van die wijk.

En voorts met dat van het typisch Brusselse spektakel van de stoet die over de Avenue Louise liep en terugkeerde van de hippodroom van Boitsfort/Bosvoorde. Het slenterend publiek dat zich langs de rijweg opstelde kende de namen van de mooie *dames*, die in hun victoria's en open landauers met hun zomertoiletten pronkten. Heren met hoge cilinderhoeden, een anjer in het knoopsgat en een zweep in de hand leidden een vierspan. Een knecht te voet liep ernaast en blies om de paar honderd meter op zijn trompet het signaal dat hoorde bij zijn equipage.

Het was de tijd dat in de winter de gefortuneerden per arrenslee reisden, de dames erop in het bont.

Het was een koortsachtige en onrustige tijd. Uit de stegen stroomde volk dat op strooptocht was, en op de Place de la Monnaie/het Muntplein de krantenkiosken in brand stak. Maar de brandweer arriveerde en bluste zowel de brand als *les émeutiers*/de oproerkraaiers. (sic!)

Het verhaal gaat dat Charles op z'n veertigste al rentenier was. Dat is dus rond 1900. Vast staat dat het gezin zó welgesteld is dat ná Jean alle zoons kunnen gaan studeren. Gérard en Joseph gaan naar de Vrije Universiteit en studeren respectievelijk af als gynaecoloog en orthodontist. Beiden worden lid van een Vrijmetselaarsloge. (!)²

Adolphe studeert aanvankelijk ook. Hij volgt de *Cours* van het Collège St. Michèle, een gymnasium met Latijn en Grieks bij de paters Jezuïeten in Etterbeek. Maar daarna? Zijn oudste dochter Charlotte zegt dat zijn vervolgstudie doorkruist werd door WOI. Maar dit klopt niet. Reken maar uit. Stel dat hij op zijn 18de van het

² Zouden zij - wie weet - evenals Emmanuel Hiel, de Vlaamse dichter en oprichter van het Willemsfonds afd. Schaerbeek - Evere, lid geweest zijn van de vrijmetselaarsloge Les Amis Philanthropes in Brussel? Behoorden zij net als Hiel ook tot de kring van vooruitstrevende, Vlaamsgezinde en vrijzinnige Brusselse liberalen in de tweede helft van de 19e eeuw? In mentaal opzicht zou ik willen de kleinzoon te zijn geweest van een van die beide broers van Adolphe.

college kwam. Dan was dat in 1909. Misschien doubleerde hij een keer, wie weet. Maar dan was het nóg pas 1910. Wat deed hij in de periode 1910 - november 1914? Zelf sprak hij er niet over, schijnt het.

Ik heb een theorie. Of liever een vaag vermoeden. Adolphe twijfelde. Doorstuderen? Of in de winkel werken? Het zou heel goed kunnen dat zijn vader meer voor het eerste was, zijn moeder voor het tweede. Mogelijk won zijn moeder.

Een feit is dat hij in 1912, toen hij 21 werd, in militaire dienst moest. Maar Treeske schrijft dat zijn ouders vrijwel zeker zijn dienstplicht hebben afgekocht met een flinke som geld, daartoe in de gelegenheid gesteld door een wetsartikel dat in die tijd nog bestond.

Hij moest wel toetreden tot de *Garde Civique*, de Burgerwacht, pretplek voor vrijgezellen, kinderloze weduwnaars en rijkeluiszoontjes. Op zondagmorgen werden er, tot grote ergernis van de kerk, schietoefeningen gehouden. (In Brussel op de Tir National!). Maar de opgedane militaire ervaring was uiterst gering en het gebrek aan discipline was spreekwoordelijk.

Wat deed Adolphe nog meer met zijn tijd? Mijn moeder vertelt dat hij ('s avonds? als student?) om geld bij te verdienen de *claque* deed. Taak: als eerste applaudisseren na een theatervoorstelling. Maar deze informatie lijkt erop te wijzen dat hij *niet* in de winkel werkte, maar eerder liep te lanterfanteren.

Alles bij elkaar durf ik te vermoeden dat in deze jaren de oorsprong ligt van een wrijving tussen vader en zoon, die later tot de definitieve breuk zou leiden. De vader had zijn nering van de grond af opgebouwd, hij was er trots op dat hij zich in moeilijke omstandigheden uit de armoede had opgewerkt en zag hoe zijn zoon een baan en een toekomst in de schoot geworpen kreeg en ondertussen de kantjes ervan afliep.

Het boterde niet tussen vader en deze zoon. En de zoon zocht zijn toevlucht bij zijn moeder. Zij hield hem de hand boven het hoofd. Volgens mijn moeder Charlotte was hij een *filis-à-maman*.

Of waren er nog andere dingen aan de hand? Welke stemming hing er in het gezin van Charles De Muylder? Charles was weliswaar katholiek, kwam uit een katholieke familie, maar trouwde een jodin, die katholiek werd om met hem te kunnen trouwen. Zijn zoons Gérard en Joseph deden universitaire studies én werden lid van de

vrijmetselarij. Dat wijst in de richting van vrijzinnigheid, niet in die van orthodoxie. Adolphe daarentegen was opgevoed door de Jezuiten en ik, zijn kleinzoon, weet *uit eigen latere ervaring* dat hij zich ontwikkelde tot een fanatieke, ja obsessieve gelovige. Het lijkt alsof Adolphe zich heeft afgezet tegen zijn twee vrijzinnige broers en tegen zijn vader en zijn toevlucht heeft gezocht bij zijn moeder én de katholieke geloofsleer. In deze periode liggen waarschijnlijk al de wortels van een pijnlijke tweespalt binnen het gezin tussen vrijzinnigheid en orthodoxie, die tien jaar later tot ontploffing zal komen en een definitieve en onherstelbare breuk.

Toen Adolphe in 1914 werd opgeroepen om zijn land te verdedigen en gesommeerd zich richting Luik te begeven, deserteerde hij en vluchtte naar Nederland (met nog een miljoen andere Belgen.) Zijn burgerwacht-geweer liet hij van een brug in de rijdende goederentrein vallen. Zijn lievelingsmoeder had hem daartoe aangemoedigd. Zij naaide een flinke som papiergeld in de binnenvoering van zijn winterjas

Toen in 1914 de oorlog uitbrak had de Burgerwacht (in 1830 spontaan opgericht tijdens de onafhankelijkheidsopstand van België in verschillende grote steden) nauwelijks nog betekenis. Toch werden de ongeveer 45.000 papieren leden onder de wapens geroepen. Het was de bedoeling dat ze voor de handhaving van de orde zouden zorgen. De Duitsers beschouwden die troepen echter niet als militairen, maar als *franc-tireurs* of vrijsschutters, die ze zonder meer konden uitschakelen. In de meeste steden losten de burgerwachten dan ook op in het niets.

Place St. Jean, Brussel, 2016. Hier op de hoek - in het glas van de deur, moeilijk leesbaar, staat nummer 8 - hadden Charles en Marie hun winkel van 1909 - 1925. Ook tijdens de oorlogsjaren floreerde hun zaak, toen er gebrek was aan goed leer, waardoor de schoenen 'kartonnen' zolen hadden en bij nat weer zo lek werden als een mandje. De schoenen werden door Jean geleverd uit de fabriek.

Hier heeft Adolphe begin 1919 twaalf dagen (!) bij zijn ouders ingewoond met Cornelia Erkelens en hun halfjarig dochttertje Marie-Charlotte, mijn moeder, voordat hij vertrok naar de wijk St. Gilles, in de Rue de Roumanie, nr 49.

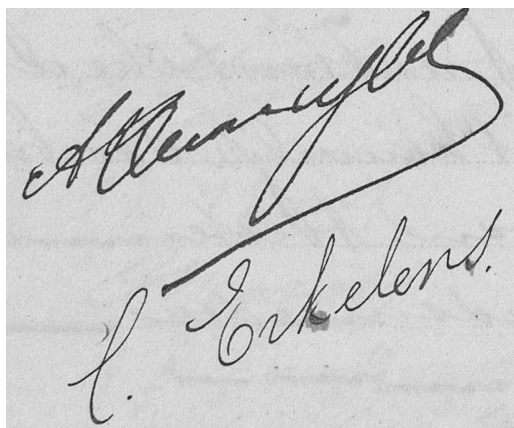
Een jaar later stierf Marie Donye aan kanker.

Adolphe kwam aan in Rotterdam. De meeste Belgen werden doorgesluisd naar kampen, maar mijn opa had enorm geluk. Hij kreeg onderdak bij Pierre Speet, de latere oprichter van de Katholieke Radio Omroep, de KRO. Daar ontmoette hij in een klein kruidenierswinkeltje Cornelia (Corrie) Erkelens³, net als zijn eigen moeder ook van eenvoudige afkomst. In dat winkeltje werd groene zeep verkocht uit vaten, en petroleum en melk.

Een miljoen Belgen waren naar Nederland gevlucht, maar een jaar later was 90% weer gedesillusioneerd naar hun vaderland teruggekeerd. Adolphe echter bleef. Waarom? Geen zin meer om in de familieschoot terug te vallen? Of was hij binnen dat jaar al verliefd?

Ze trouwen, Adolphe en Cornelia, op woensdag 23 mei 1917 in de katholieke St. Walburgkerk aan het Walburgplein te Arnhem. Ze gaan wonen in de Nieuwstraat 56. Diezelfde dag was Cornelia eerder gedoopt en 'bekeerd' tot het katholieke geloof.

Adolphe werkt nu als winkelbediende in een schoenenzaak in Arnhem, Bakkerstraat (49?). Dat hij ook Frans sprak was een flinke bonus in de chique zaak. In Arnhem is mijn moeder **Marie-Charlotte** geboren op 2 april 1918.

De beide handtekeningen onder de huwelijksakte tonen aandoenlijk het verschil tussen dominante ijver en bescheiden meegaandheid. Of zie ik katholiek zuiden tegenover protestants noorden?

Het was geen gelukkig huwelijk. Ze hoorden niet bij elkaar, hij, de gefrustreerde ontevreden man, de intellectueel-in-aanleg die zijn hele leven gedwongen werd tot praktisch werk waar hij geen zin in had en waarvoor hij niet opgeleid was, én zij die enkel lagere school had gehad, tegen hem opzag mede vanwege zijn van de Jezuïeten

³ Geb. 19 september 1891 te Nieuwerkerk aan de IJssel, zonder beroep / winkeljuffrouw, gestorven op 31 augustus 1968 te Grembergen.

geleerde taal, die zij aanvankelijk nog niet hoogdravend vond.

Volgens mijn moeder was ze intelligent en had ze een heel mooi handschrift.
(Dat is waar, en dat gold ook voor haarzelf.)

Cornelia Erkelens met haar oudste dochter Marie-Charlotte, 1919, nog in Arnhem?
Haar rechteroogje staat niet goed.

Cornelia Erkelens moet heel schuchter zijn geweest. Later zal Treeske schrijven dat ze “pâle et menue” was, bleek en dun, en zelden gelukkig bij hem. Ze had veel last van

misselijkheid. Toch zong ze ook vaak in huis, maar gelukkig was ze alleen met en bij de kinderen. Tegenover de vader verkeerden de kinderen volgens Treeske in een toestand van passief verzet. Tegen haar, Treeske, viel hij vaak uit, zodat zij het liefst bij hem uit de buurt bleef. Nu hij dood is en nu ze hem meer begrijpt, houdt zij weer een beetje van hem: “pauvre papa!”

Toen de oorlog voorbij was op 10 november 1918, zocht Marie Donye haar lieveling meteen op in Arnhem, liftend tot aan de grens, per trein tot Arnhem. Dat ze ging, en niet *hij*, en alleen, lijkt me veelzeggend. Dat ze (vermoedelijk tot Roozendaal) lifte, lijkt gewaagd, maar is verklaarbaar doordat het Belgische spoorwegnet volledig in puin lag, terwijl het Nederlandse heel mooi intact was.

Welke onrust dreef haar? Wist ze toen al dat ze niet lang meer zou leven?

Ze haalde hem over om zijn baan op te zeggen, die “beneden zijn stand” was. Ik meen een strenge, misschien wel *hautaine* (!) toon te horen in haar argument: “het was geen *usage* in de familie om een gesalarieerde baan te hebben”. Hij mocht vrouw en kind meenemen en bij zijn ouders op de Place St. Jean 8 komen wonen en in de familiezaak werken, waar hij in elk geval toekomst had.

De lieve zoon luisterde naar zijn lieve moeder, maar de vraag is of dat zo verstandig was.

Het plan werd uitgevoerd maar curieus is dat het verblijf bij de ouders minder dan twee weken heeft geduurd! Was dit ingepland als tijdelijke opvang, of brak de pleuris uit?

Vanaf 20 februari 1919 woonde Adolphe De Muyllder met zijn gezinnetje in het huis op 49, Rue de Turquie (om politieke redenen snel veranderd in: Rue de Roumanie) in de wijk St. Gilles.

Het huis was eigendom van zijn vader.

Als de foto's schaars zijn, tellen ze allemaal. Hier zie je Cornelia Erkelens met bontjas en prachtige hoed. Links op de achtergrond het Fordje voor de welgestelden. Het moet 1922 zijn, in St. Gillis, vlakbij het huis. Maman draagt Nellie op de arm. Bij haar staat Charlotte. Misschien in haar buik: Emma.

Voor Cornelia was de transplantatie naar Brussel fataal. Zij verstond het Brussels dialect niet, en sprak al helemaal geen Frans. Blijkbaar had zij de *guts* niet om het te leren, en werd ze er ook niet toe aangemoedigd. Ze verpieterde en werd mensenschuw. Gevangen in een vreemd land zocht ze troost in haar kinderen en haar huishouden. De dochter in haar arm heeft zou later een min of meer vergelijkbaar lot ondergaan.

Dit is de Rue de Roumanie 49, "maison de maître" (herenhuis) van Charles De Muylder. Hier woonde zijn zoon Adolphe met zijn vrouw Cornelia Erkelens en 4 dochters (Charlotte, Nellie, Emma en Lieske) van 1919 - 1925. Zelf woonde Charles er - na zijn zoon eruit gegoooid te hebben - met zijn 3 dochters Alice, Jeanne en Emma van 1925 - 1929.

Familiedramas.

Het vertrek uit de winkel aan de Place-Saint-Jean en de verhuizing naar de Rue de Roumanie was het gevolg van een onenigheid, waarvan de wortels al een aantal jaren terug lagen. Er moet een tweespalt binnen het gezin zijn ontstaan, met aan de ene kant vader Charles met zijn Vrije Universiteit-zoons en aan de andere kant moeder Marie met haar Jezuïeten-zoon.

Ziehier de weerslag binnen één gezin tussen liberaal en confessioneel.

Met wortels in de 19de eeuw: de strijd tussen Verlichting en Romantiek.

Vanuit dit perspectief vallen de puzzlestukjes redelijk in elkaar en valt er meer te begrijpen.

Vader Charles en zoon Adolphe zagen elkaar niet meer. Dat zegt mijn moeder. En dat leid ik ook af uit het feit dat Treeske schrijft dat Adolphe *bericht kreeg* van het ‘plotselinge’ overlijden van zijn moeder in november 1920. Adolphe moet er de lucht van hebben gekregen dat zijn vader (met medeweten of zelfs initiatief van zijn vrijmetselaar-zoons?) toestemming had gegeven voor euthanasie, iets waar hij als Jezuïetenzoon mordicus tegen was. Hij bedreigde de verantwoordelijken met een proces, zei dat ze zijn moeder vermoord hadden.

2016. Foto gemaakt door een ruitje in de voordeur. De bewuste trap naar boven is heel vaag te zien.

Hij hield er een levenslange rancune aan over jegens dokters en chirurgen: “allemaal kwakzalvers, je moet er bij wegblijven.” Medicijnen zijn uit den boze, injecties ook. Deze visie gaf hij door aan zijn dochter Charlotte: ook zij wantrouwt alles wat met dokters en medicijnen te maken heeft. Het is een ongemakkelijke erfenis, die in haar latere leven voortdurend leidde tot wantrouwen, roddel en een eeuwige achterdocht.

Zo heeft ze jaren gelopen met een flink gezwel op haar rechterschouder, die ze camouflerde met een vulling op de linker. Ze heeft puur geluk gehad dat het gezwel goedaardig was

In 1922 rijdt Adolphe vanuit zijn huis in de Rue de Roumanie in zijn Ford met platen schoenleer naar zijn klanten. Het oudste kind Charlotte (4 jaar) mag soms mee, maar moet heel erg lang wachten als Papa met de klanten praat. Het gezin is in goeden doen, Nellie (geb. 1920) speelt thuis en Emma (geb. 1922) ligt in de wieg. (Ook Lieske is nog op dat adres geboren.)

In het souterrain - verboden terrein voor de kinderen - heeft Adolphe stellages getimmerd om het leer (huiden) op te leggen. Voor dat doel had hij met voortvarende hand eerst een muur gedeeltelijk doorgebroken om ruimte te scheppen zonder het eerst zijn vader te vragen, met een nieuwe knallende ruzie als gevolg toen deze daar achter kwam.

Het huis heeft een trap naar boven met spijlen. Ooit zat het kind Charlotte daartussen vast met de nek, zodat ze krijsde voor haar leven. De spijlen liepen schuin naar beneden, het kind wist niet dat het haar hoofd enkel naar boven hoefde te bewegen om zich te bevrijden.

Het gezin van Adolphe en Cornelia beschikte zelfs over een meisje (Stéphanie, uit een groot gezin) dat met de kleintjes ging wandelen. Op een dag slikte de kleine Charlotte een aardappel in, die in de keel bleef steken. Het liep goed af, doordat het kind op de kop werd gehouden. De anekdote wil dat het meisje riep: “O, o, het petitje heeft een patatje ingeslikt.”

Er is ook de anekdote van tante Emma die met het petitje ging wandelen op de *Mont des Arts*⁴, waarbij het kind in het water viel van één der fonteinen. Grote consternatie.

In het jaar 1924 prikt de zes-jarige Charlotte zich met een spelt in de rechterwijsvinger. Het gevolg is een ontsteking aan het kleinste kootje, ze krijgt fijt.

Fijt is een ontsteking aan de nagelkant van de vingers of tenen, met name aan de uiteinden. Het wordt meestal door een bacterie veroorzaakt. Bacteriële infecties ontstaan meestal door een splinter of door andere kleine verwondingen. Bij kinderen

⁴ De *Mont des Arts/De Kunstberg* is een helling in het historisch centrum van Brussel. Het is een park waaraan de Koninklijke Bibliotheek de Albertina ligt. Het geeft uitzicht op de bekende toren van het stadhuis op de Grote Markt, de Basiliek van Koekelberg en het Atomium.

wordt fijt vaak veroorzaakt door duimzuigen.

Ze wordt thuis (!) geopereerd door oom Gérard. Zonder verdoving. Eerst de nagel eraf. Kootje weggehaald. Verschrikkelijke pijn. Chocola als troost. Hele jurk onder de chocola.

In 1924 bestaat er nog geen penicilline of antibiotica. Die verschijnen pas in 1941. Er bestond wel etheranesthesie en het blijft een raadsel waarom deze niet is toegepast. Waarom werd het kind thuis behandeld? Vanwege de vertrouwde omgeving? Voor het kind was het een meedogenloze confrontatie met pijn. Plus levenslange angst voor heelmeesters.

De incidenten met de fontein en de fijt bewijzen dat Adolphe niet gebrouilleerd was met de hele familie. Nog niet.

Datzelfde jaar doet Charlotte haar Eerste Communie. Alle zes-jarige kinderen zongen:

“Quel doux baiser a transporté mon âme
O mon Jésus, c'est vous que j'aperçois
que l'heure tarde où je vais vous recevoir
la première fois, vous recevoir la première fois.

Welke zoete kus brengt mijn ziel in vervoering
O mijn Jezus, ik voel dat gij het zijt
ik kan niet wachten om u voor de eerste keer
te ontvangen, om u voor de eerste keer te ontvangen.

Juist ja. Menige nonnenclitoris zal van dit liedje in staat van opwindning zijn geraakt - een wreed geluk, een lijden dat opgedragen kon worden aan de onstoffelijke bruidegom Jezus -, de kinderen begrepen enkel dat Jezus een lieve man was, en dat je lief moest zijn voor Jezus. Iets in die richting.

Plotseling, in 1925, woont vader Charles zélf met zijn 3 dochters Alice, Jeanne en Emma in de Rue de Roumanie 49. Wat is er gebeurd?

Adolphe is failliet. Volgens Treeske kwam het door de verkiezingen, waarbij links won. Gevolg: de Belgische frank smolt weg, een catastrofe voor heel veel mensen. En toevallig had Adolphe juist al zijn geld gestoken in een grote voorraad leer. Hij heeft schulden, en zit vet in de problemen. Hij had al eerder zijn Fordje verkocht en gaat - tot grote ongerustheid van zijn vrouw - met de motor bij de klanten langs. Een maand lang schreeuwt hij in huis, elke dag. Dan, in zijn wanhoop roept hij de hulp van zijn vader in en vraagt om zijn erfdeel. De vader weigert resoluut. Dan *eist* Adolphe zijn erfdeel op. Zijn vader ontfermt hem op staande voet. Razend trekt de zoon een revolver. (!) ...

De breuk is definitief en onherstelbaar. Adolphe, die zijn hand heeft overspeeld, heeft zijn eigen graf gegraven. Hij, de koppige verliezer, rekent zichzelf tot overwinnaar, zijn lijfspreek is voortaan:

“TIRE TON PLAN !”

Trek je plan, oftewel: trek je van niemand iets aan.
Hij begraaft zijn verdriet, dat kantelt in levenslange rancune ...

Charlotte herinnert zich de verkoop van de totale inboedel. Ze sliep met Nellie samen op een matras op de grond ...

Charlotte: Hij was een studiekop, geen handelaar.

Charlotte: "Papa, je had Jezuiet moeten worden."

Treeske: Voor ons als kinderen waren onze ouders *pauvres parents*, arme ouders.

Totaal berooid verhuist het gezin naar Beringen in Belgisch Limburg. Nu wreekt zich pas echt dat Papa nooit een vak heeft geleerd. Hij gaat in de steenkolenmijn werken. Moeder Cornelia, in verwachting van haar 5de kind (Treeske), start met tegenzin een kruidenierswinkeltje, ze herinnert het zich nog van haar tijd in Rotterdam. Maar ze is er niet geschikt voor en de klanten blijven weg. Haar probleem is dat ze haar kinderen niet aankan, ze is niet streng genoeg. Ze heeft hulp van de 15-jarige Stéphanie die mee-verhuisd was, die uitstekend blijkt te kunnen spelen met de kinderen, maar geen hulp is in het huishouden en zeker niet in de winkel.

Cornelia: "Ik heb 'r een
nd bij!"

De 7-jarige Charlotte
reeg ineens een taak in de
inkel: kijken of geen van
e klanten stiekem iets in
de zak stak.

1927? Beringen? v.l.n.r. Nellie (7), Maman (36) Charlotte (9),
Lieske (3) en Emma (5)

ki
k
w
d

Treeske herinnert zich de blikken dozen met koekjes van Debeukelaer, die ze stiekem openmaakte en opat.

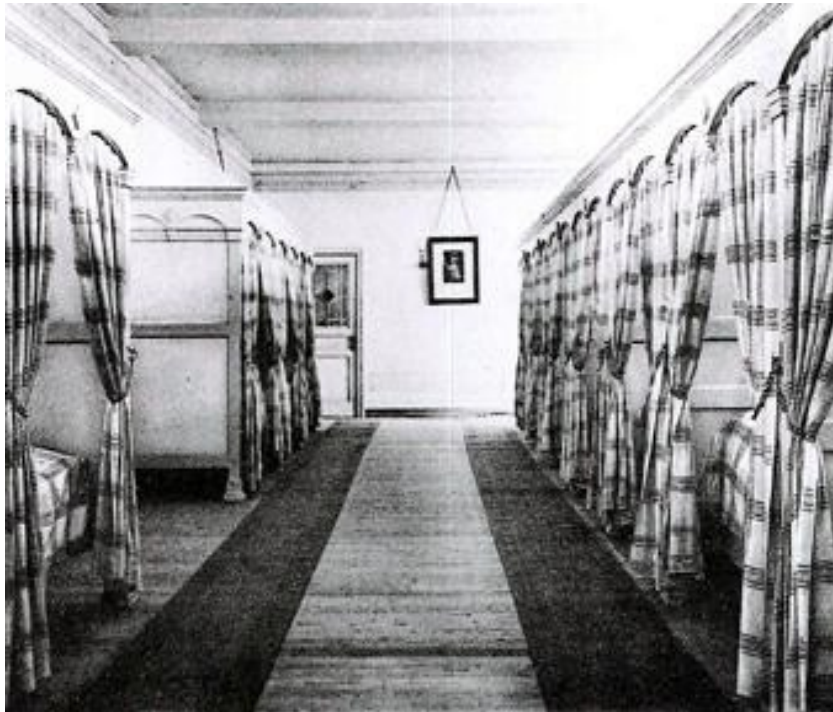
Mijn moeder nu: “Het menske kon het niet aan, ze had haar handen vol aan haar vier kinderen en de vijfde was op komst.”

Het hele plan mislukte en een tweede faillissement was een feit. Het was verschrikkelijk. Charlotte herinnert zich hoe de winkel en de totale inboedel voor het oog van de straat bij opbod werd verkocht. Wat een vernedering.

In september van dat jaar 1926 - misschien nog vóór het faillissement - stuurt Papa De Muylder zijn oudste dochter van 8 (!) naar het katholieke meisjespensionaat van de chique en rijke zusters Ursulinen te Onze-Lieve-Vrouw-Waver (vroeger Wezembeek). De nonnen hadden daar volgens mijn moeder een apart gebouw ingericht voor de minderbedeelden.

Het instituut van de Ursulinen was gevestigd achter muren met indrukwekkend hoge gebouwen, opgetrokken in de zwaarmoedige neo-gotische en neo-romantische stijl. Om met hun tijd mee te gaan hadden ze evenwel hun Wintertuin laten uitvoeren in de schitterende licht- en kleurstijl van de jonge Art Nouveau (Jugendstil). Daarmee konden ze een confessioneel tegenwicht bieden aan de liberale en laïcerende beweging van progressieve kunstenaars die de Art Niveau hadden gelanceerd. Vandaag zijn de nonnen weg, maar de Wintertuin is als toeristische trekpleister een troef in de katholieke hoop op een heropleving van een nieuwe devotie.

Het onderbrengen van jonge kinderen in een pensionaat was niet heel ongewoon. Misschien had Adolphe er al in zijn Rue-de-Roumanie-tijd aan gedacht zijn oudste kind daar onder te brengen. Dan telde je wel mee onder de welgestelden. In het pensionaat werden de kinderen geacht in goede handen te zijn, en een gedegen opvoeding te krijgen ter voorbereiding op een toekomst zonder armoe. Kindertranen en kinderheimwee zijn te overwinnen.

Gevonden! Het *dortoir* bestaat nog. Ik tel inderdaad 6 hokjes links achter.

Het kind Marie-Charlotte De Muylder werd opgenomen en kreeg een nummer, ze herinnert het zich precies: 38.

Ze kreeg ook pianoles, zat in een afgesloten hokje van glas⁵.

Ze was doodongelukkig, vermagerde sterk, at bijna niets meer. Heimwee. Ze sliep in het *dortoir*: telkens zes hokjes aan elkaar, witte(!) gordijntjes ervoor. Precies genoeg ruimte voor een bed. 's Morgens schoof de non het gordijntje opzij, klapte hard in haar handen en riep: "Loué soit Jésus Christ", het kind antwoordde "amen" en sprong uit bed.

Met Sinterklaas mocht ze voor het eerst weer naar huis. Ze wou niet meer terug. Nooit meer. De ouders berustten.

Dat deze ervaring zeer traumatisch is geweest voor het kind is af te leiden uit het feit dat zij nu, in 2018, nu zij dementerend is, op de terugweg van het wekelijkse ritje met de bestelauto, zittend tussen Heleen en mij, en vergeten dat zij in het verzorgingshuis aan de Heijendaalseweg 117 een eigen kamer heeft, zegt "dat ze niet zou wéten waar ze slaapt, maar wel dat het in een hokje is met dunne wanden en een gordijntje als deur." En: "als ik straks binnenkom, zeggen ze meteen *loop maar door* en dan moet ik naar bed." (Dit laatste kan ook een echo van haar vader zijn.)

Ze heeft er nog iets anders aan overgehouden. Ik vermoed dat ze toen als kind, om niet terug te hoeven keren naar het pensionaat, enorm tekeer is gegaan. Haar vader "berustte" niet zomaar. Wat ze precies heeft gedaan om haar lot te ontgaan zegt ze niet, maar dat zou wel eens een afgrijselijk drama kunnen zijn geweest. Het kan goed zijn dat ze toen heeft ervaren dat je je zin krijgt mits je hard genoeg gilt, desnoods buiten zinnen raakt, je op de grond gooit, en dit VOLHOUDT.

Dit ~~zo~~ kunnen.

Want een feit is dat ze exorbitant fel uit kan vallen. Ze huïlt niet meer om haar zin te krijgen, maar wordt razend en is dan nietsontziend. Ik hoor het van mijn halfzus Charlotte, ik hoor het ook van Danielle, de doktersassistente van Hypericon, die een jaar of twee geleden haar tweewekelijkse bezoek bracht, en getuige was hoe de moeder zó tekeer ging tegen de dochter, die toevallig ook aanwezig was, dat zij ontzet tussenbeide moest komen. Dezelfde ontzetting ervoeren enkele jaren geleden ook Mark, de man van mijn halfzus, en zijn dochter Rowan, toen hun schoonmoeder resp. oma, als een uitzinnige tekeerging omdat ze na een heupoperatie (na een val met de scootmobiel) nog enkele dagen op Kalorama moest blijven en niet naar huis mocht. De verbijsterde Rowan zag een oma die ze niet nooit eerder gezien had en durfde lange tijd niet meer naar haar toe te gaan.

Mijn moeder kreeg namelijk een kamer aangewezen aan een lange doodse gang, die

⁵ De Ursulazaal en de Pianogalerij zijn nu erfgoed.

haar aan een gevangenis deed denken, nee die de herinnering aan het pensioonaat in haar wakker riep en ze raakte in volstrekte paniek. En die paniek zette ze om in een tirade waar zelfs Tarzan niet van terugheeft.

De uitval als wapen.

Mijn moeder kijkt op tegen mensen, of vernietigt ze.

Mijn moeder wantrouwt mensen en zondert zich af.

Mijn moeder zet mensen onbeschoft buiten de deur.

Mijn moeder noemt mensen jaloers.

Ik bracht haar gisteren (26 maart 2018) terug naar haar verzorgingshuis Nijenrode, afd. De Plataan. Uit de lift stapten we in de gang. Het was kwart over zes, tijd voor een boterham. Ze wou niet op haar kamer. (Niet alleen zijn. “Weet jij wat eenzaamheid is, jongen?”) Ze wou niet naast iemand zitten op de gang. (O nee, zie je die, nee vreselijk!) We liepen de woonkamer in. Ze kromp over haar hele lijf: “Nee, nee, ik wil weg!” We zetten haar in een fauteuil in de hoek, waar ze vaker zit. Apart. Afscheid. Ik had geen goed gevoel. Haar weerzin was fysiek, en invoelbaar. Maar ik voelde ook de komedie, het opgefokte, de scène.

Ik voelde weerzin.

Ze zal overlijden ...

Hoe moet ik spreken bij haar kist?

Er was o.a. een Bewaarschool en een Normalschool

Ze hadden een streng regime

De schaamteloze bombast waarmee nu, in 2018, online reclame wordt gemaakt voor de Wintertuin van het voormalige instituut:

Verscholen in de regio Mechelen ligt het Ursulineninstituut, een verborgen parel van de art nouveau. De wintertuin van het voormalige pensionnat de demoiselles in Onze-Lieve-Vrouw-Waver was anno 1900 een unicum in zijn katholieke context, en blijft tot op vandaag verrassen met zijn feeërieke licht- en kleurenspeel. Enz. enz.

verzwijgt en camoufleert een gigantisch kinderleed in het verleden.

Het pensionnat de demoiselles

Wat er in de jaren daarna gebeurt is onduidelijk. Het gezin met de voortdurend werkloze vader lijdt echte armoede. De beurs~~kerach~~ in Amerika en de daarop volgende wereldcrisis van 1929 maken de toestand dramatisch.

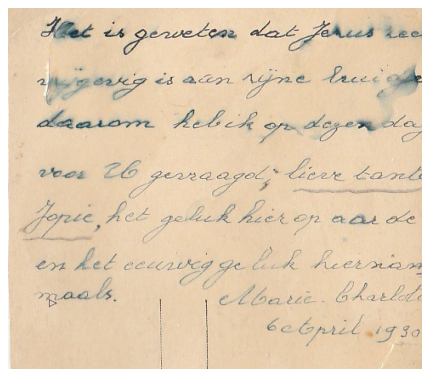
Adolphe zoekt verbeterde steun in het geloof. Treeske spreekt van het 'fanatisme de papa', een blinde verbetering ten faveure van zijn geloof die alle grenzen te buiten ging.

In 1929 verhuist hij met zijn gezin naar Hoboken en heeft hij werk. Antwerpen bereidt zich voor op de Wereldtentoonstelling voor Koloniën, Zeevaart en Vlaamsche Kunst van 26 april tot 4 november 1930, die aan vele mensen werk verschaft. Adolphe vergaart kennis door zelfstudie met behulp van boeken uit de bibliotheek⁶ en noemt zich elektricien. Als het werk aan de tentoonstelling klaar is, wordt hij weer ontslagen.

In Hoboken zijn Annetje en Dolfke geboren. Maar Annetje stierf aan kroep, een half jaar oud.

Bruidsjurk gemaakt door tante Jo voor de Plechtige Communie van Charlotte

Achterzijde foto: Het is geweten dat Jezus zeer vrijgevig is aan zijne bruidjes; daarom heb ik op dezen dag voor U gevraagd: lieve tante Jopie, het geluk hier op aarde en het eeuwige geluk hierna.

Marie-Charlotte
6 april 1930

⁶ Volgens Treeske ging Papa op latere leeftijd 'geregeld' naar *La Bibliothèque Royale de l'Albertine*. Bij zijn begrafenis vertelde een pastoor dat hij zelfs een boek had geschreven. Maar dat heeft niemand ooit gezien. Het bevestigt wel dat hij geen handelaar was, maar iemand die verlangde naar kennis.

Op de achterkant van de foto staat het volgende stempel: “Foto C. Dirckx 43, Steynstraat HOBOKEN”

In deze nonnen-stijl bedankt de 12-jarige Charlotte haar suikertante Jo uit Rotterdam, die alles heeft gekocht en genaaid: jurk, sluier, tasje en handschoenen. Het cadeau moet voor haar verjaardag - 2 april - geweest zijn. De bij Dirckx gemaakte foto werd met het allerliefste dankwoord terug-gestuurd zodat tante Jo zelf kon zien hoe het stond. De Plechtige Communie, die in mei plaats zou vinden, werd echter een jaar uitgesteld ...

Op 4 december 1930 is het gezin De Muylder voor de zoveelste keer gedwongen te verhuizen en vestigt zich in Vilvoorde, een kleine industriestad vlakbij het kanaal van Willebroek, ongeveer 12 kilometer ten noorden van Brussel, in de Parkstraat 22/H. Ze wonen vlakbij een mooi park met een ondiepe vijver in één van een rij schuin gebouwde *buildings*, “blocs” genoemd, voor de armere gezinnen, “die ene met de tien verdiepingen.”

In 1931 doet Charlotte alsnog tegelijk met Nellie haar Plechtige Communie in de kerk van *Nôtre-Dame de Consolation* te Vilvoorde.

De reden dat Papa de Communie uitstelde was volgens mijn moeder de armoede van het gezin. Communiefeesten waren duur en twee feesten samengevoegd tot één spaarde geld.

Toch heeft dit uitstel een luchtje. Ten eerste had Adolphe in april 1930 werk. Maar vooral: het was een affront tegenover tante Jo, die moeite noch geld had gespaard om de “bruids”jurk op tijd klaar te krijgen. Was de vader wel even dankbaar als het kind? Hoe stond hij eigenlijk tegenover zijn schoon-familie? Het is een feit dat zijn vrouw Corrie vaak heimwee had en zich enorm verheugde op de paar weken zomervakantie die zij altijd doorbracht bij haar moeder en haar halfzus Jo. Ze nam altijd haar jongste kind mee naar het “warme nest” in Schiedam, sprak altijd lovend over Holland.

Adolphe De Muylder had er waarschijnlijk genoeg van. In elk geval bruiskeerde hij het gebaar van “lieve tante Jopie” op een botte manier.

Foto links: Nellie (rechts) ontfermt zich over Olga Sciabilli, terwijl links het oudere zusje Adrienne⁷ Charlotte zoekt als vriendin. Vooraan met ontbrekende tandjes Lieske. Nellie heeft “netjes een rokje in het badpak”, schrijft Charlotte op de achterkant van deze foto. De natte, goedkope stof van de badpakken plakt aan het lijf en tekent de lichaamsvormen. In deze preutse tijd mag dat zelfs bij kinderen niet.

Charlotte was een keer getuige hoe Adrienne beneden van haar Italiaanse moeder van boven op het balkon een flinke uitbrander kreeg. Een rateling van woorden, die minuten duurde. Toen ze klaar was, vroeg Charlotte stilletjes: “Wat zei ze allemaal?” “O, dat ik het niet meer mocht doen,” was het antwoord. In het Frans dan.

Charlotte doet het goed op school. Vaak is ze nummer 1 van de klas en wordt onderscheiden in aanwezigheid van de ouders. Haar zus Nellie trouwens ook. Maar Emma is toch de intelligentste van allemaal.

Treeske: Ook in 1931 sleept het Engelse pond de Amerikaanse dollar mee in zijn val. De voor België belangrijke handel met Amerika stagneert, doordat Amerika de grenzen sluit en zeer protectionistisch wordt. Duitsland bewapent zich, België moet zijn artillerie innoveren. Zware tijden. Veel arbeidersgezinnen eten geen vlees meer. De communisten winnen overal. Een uitgebreid programma van publieke werken moet de werkloosheid indammen.

⁷ Het waren de Zusters van Liefde van Sint-Vincentius a Paulo uit Wezembeek die een kolonie hadden voor arme gezinnen uit o.a. Italië. Ze verbleven daar een aantal weken om aan te sterken.

1932 Nellie (12), Charlotte (14)

In 1932, als Charlotte 14 is, zit ze op een middelbare school bij de armen-zusters van Vincentius a Paolo, 's morgens volgt ze les, maar 's middags moet ze helpen voor de kost. De nonnen bieden vader Adolphe aan dat zijn dochter op hun kosten mag studeren, op voorwaarde dat ze non wordt. De vader weigert. "Ik sta geen dochter af."

(Maar bij de sjieke Ursulinen had hij er geen probleem mee ...)

Adolphe was duidelijk aan zijn oudste dochter gehecht. Als kind had hij haar al vaak meegenomen naar de Marché aux Puces, op de Vossenplein in de Marollen. Het was de begintijd van de radio en Adolphe, de leergierige, zocht uit geldgebrek onderdelen op de Vlooiemarkt, die hij thuis in Vilvoorde omknutselde tot een radio. Hij draaide aan de frequentieknop. De kinderen moesten luisteren en proberen te verstaan wat de stem zei onder het hevig geraas uit de ether door.

Rond 1933 is er nieuwe hoop: Adolphe erft. Van moederskant. Niet te veel, maar toch. Hij heeft een plan. Hij koopt in Oudergem, 14, rue Alfred Bastien (of was het de Rue Saint Julien?) een kleine eengezinswoning, en haalt zijn twee oudste dochters 's middags weg van school bij de zusters van Vincentius a Paolo. Met de rest van het geld koopt hij op afbetaling een naaimachine en neemt *la grande Yvonne* in dienst, 'grande' omdat ze lang en dun was, een ervaren naaister. Zij zal op de

bovenverdieping van het huis Charlotte en Nellie het vak leren.

Aan de voorgevel bevestigt hij een uithangbord met de cryptische naam COUTURE EDLY, bedoeld de naam te zijn van een 'atelier de couture et de chapeaux'⁸. Hij, Adolphe, ontvangt de klanten, vraagt naar hun wensen en geeft als de klant vertrokken is de opdracht door aan Charlotte, die totaal onkundig is om het uit te voeren.

Het plan sneuvelde jammerlijk. De 'oer-saaie' Yvonne kon namelijk geen orde houden bij de twee pubermeisjes, die klierden omdat ze een bloedhekel hadden aan naaien. Papa had, zoals zo vele vaders in die tijd, het hele plan zonder overleg in zijn eigen fantasiehoofd beprutteld, maar die verdomde onverantwoordelijke dochters werkten niet mee.

En zo was het geld weer op en vertrok Yvonne.

Om zijn schuldeisers tegemoet te komen, moest hij het huis met een hypotheek belasten ...

Een wat gevorderde dame duikt op die zich wil ontfermen over het broddelwerk van Charlotte, met het oogmerk aldus wat vaker en langer bij Adolphe in de buurt te komen. Maar die gaf geen krimp.

Dolfke was nog niet van de borst of 'pauvre Maman' was opnieuw zwanger⁹. Op 23 november 1933 beviel ze in het Institut du Sacré-Coeur van Christian.¹⁰

⁸ Treeske dacht dat er ook een plan was om vilten hoeden te maken. Soms ruikt ze in huis de sterke geur van *apprêt*, een pap voor het opstijven van de stof.

⁹ Treeske schrijft 'arme', maar ook dat haar moeder altijd heeft gezegd dat het de mooiste momenten waren uit haar leven, als zij een pasgeborene in de armen hield om te voeden met haar melk.

¹⁰ Het was hetzelfde Instituut waar Treeske in de oorlog, in 1943, een 8 maanden durende cursus Zuigelingenverzorging (of Kinderverzorging) volgde en waar ze vlak na de oorlog enige tijd gewerkt heeft als hulpverpleegster.

1935, 44 jaar

In 1937 woonde het gezin in Evere bij Brussel, eerst in een van 5 tot 6 “blocs”, armoeïge flats in de Rue St. Joseph, op de 4de etage. (Nu afgebroken.) De fietsen namen ze mee naar boven via de trappen, het ging haast niet zonder de muren te beschadigen.

Lieske (13) en Treeske (11) gaan naar de Gemeenteschool vlakbij in Haut-Evere, Avenue du Cimetière 16.

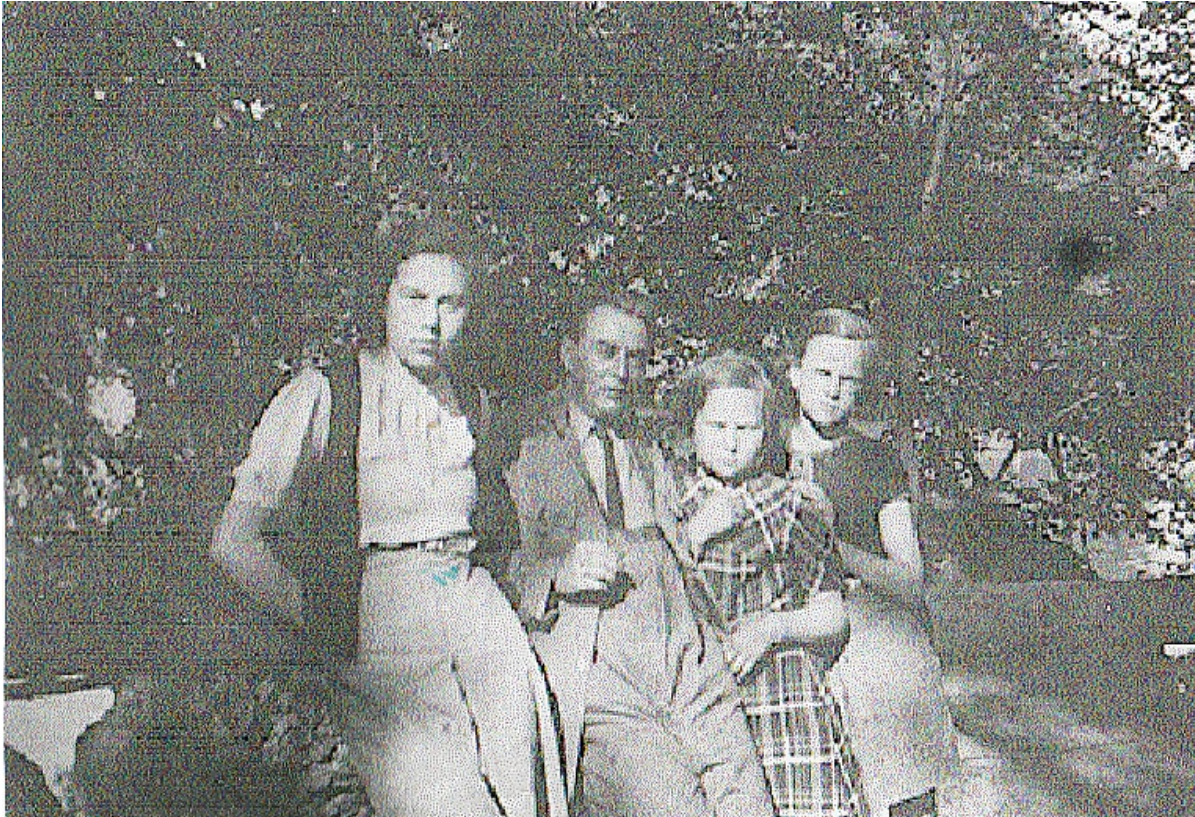
Charlotte (19), Nelly (17) en Emma (15) werkten in naaiateliers in de periferie van Brussel.

1937 “Op de terugweg van Rotterdam naar Evere. Emma, Nellie, Charlotte.

Charlotte: “Ik had ‘chance’ met die jongen daar.. Hij werkte in de binderij van tante Jo.” Zie ik goed dat Emma haar zus afschermt met haar fiets?

In een groot gezin is vaak een tweedeling. Hier ook. De oudere zusjes Charlotte, Nellie en Emma trekken met elkaar op. De anderen, vanaf Lieske, zijn de kleintjes. Emma is de gehaaide (valt bij haar bazin zeer in de smaak), maar ook de rokeloze, (fietsen en ondertussen zitten op de bagagedrager enz.). Nellie is de bokkige, bij ruzie trekt ze naar binnen en zegt geen woord meer.

11 juni 1938. Een dagje uit naar Park Vilvoorde. Nellie 18, (Emma ontbreekt), Adolphe (47), Treeske 12 en Lieske 14. Hoe ze dicht tegen elkaar staan: teken van bij elkaar horen. Toevallig zijn dit ook de drie dochters met wie Adolphe rond april 1941 naar Duitsland (Nürnberg, Fürth) trok.

Charlotte werkt nu als 'coupeuse' in de modezaak Frémy - Jolie in Etterbeek (Av. Eudore Pirmez), waar een kleine dikke Madame zich over haar ontfermt en bereid is de totaal onkundige het vak te leren. In de etalage hingen vooral jassen. Charlotte werkte in het atelier en haar taak was om de klanten de maat te nemen en vervolgens patronen te knippen, die weer door naaisters in elkaar gezet werden. Charlotte is trots op haar eigen (kleine) salaris, dat zij thuis afgeeft. Ze telde nu mee als iemand die geld binnenbrengt. Aan het huishouden hoefde ze niet bij te dragen. Toen ze trouwde had ze nog geen pieper gekookt. Dagelijks *fietst* ze tweemaal, 's morgens en 's middags, via de Chaussée de Louvain van huis naar werk en omgekeerd. 's Morgens in gezelschap van Nellie of Emma. Afscheid bij de Place General Meiser.

Ze was redelijk zelfstandig. Gedroeg zich onafhankelijk, zeker tegenover haar moeder, die ooit de trap afkwam en tegen haar oudste zei: “Als Mohammed niet naar de berg komt, moet de berg naar Mohammed komen.”

Ik schreef: *fietsste*. Die fietsen betekende dat het beter nu ging met het gezin. De jaren van de grootste misère waren voorbij. Fietsen betekende: vrijheid. Met die fietsen gingen de jonge vrouwen naar hun werk. Maar die fietsen hadden ook dikke banden en vanaf nu, 1937, trokken ze elk jaar naar het noorden, naar de familie Erkelens, naar tante Jo, de halfzus van hun moeder. Eerst de fietsen in de trein en met de trein tot Rozendaal. Daarna fietsen tot het Hollands Diep. Dan de veerpont. Verder naar Rotterdam.

In plaats van de fiets nam Charlotte ook wel de tram. Dan bleef ze ‘s middags ‘over’. In de middagpauze verveelde ze zich dood. Een keer streek ze neer op de bank van ‘de kerk iets verderop.’ Haar oog viel op een bidprentje dat daar lag. Er stond een gedicht in zes strofen op: *Le Pèlerin*. Om de tijd te doden leerde ze het van buiten.

Nu - in 2018, nu ze over twee weken honderd wordt-, terwijl ze haar korte geheugen volkomen kwijt is, kan ze dit gedicht dat ze later opschreef nog feilloos opzeggen. Omdat ik het ook van buiten ken, zeggen we het vaak samen, voor het plezier. Ze vindt het ‘zo mooi.’ ‘Het Frans is zo’n mooie taal, je kunt er veel meer in uitdrukken dan in het Nederlands.

Le pelerin,

Lorsque le pelerin, jadis, quittant sa ville
 Partait pour des pays ^{inconnus} ~~ignores~~ et lointains
 Il cheminaient longtemps, souriant et tranquille
 Vers d'autres horizons, desirés, incertains.

Mais lorsque, fatigué des jours de solitude
 Ayant beaucoup souffert, et presque dessaré
 Il ~~senta~~ sentait peu à peu l'immense solitude
 Evahir tout son cœur et tout son corps lassé
 Il inclinait alors son front dans la poussière
 Se relevant, plus fort et plus vaillant.
 Une étoile à son front mettait une lumière
 Au ciel et dans son cœur, il sentait Dieu ^{irradiant}

Je vois ce pelerin, làs parfois de la route
 Qui marche cependant tout le long chemin
 Dont la blessure ~~d~~aigne, et qui pensif écoute
 Les échos du passé, les appels de demain

Mais je ne me plains pas si la route est ^{obscure}
 Si les cailloux parfois, arrêtent trop mes pas ^{obscure}
 Car je sais qu'en dépit de l'épreuve qui dure.
 Qu'en m'aime sur la terre, et qu'en m'attend ^{la bas}
 Et je souris, cachant ma douleur sous un voile
 Puisque j'ai ~~ton~~ amour, et puisque j'ai ma foi
 Puisque ton cœur m'éclaire, ô foi ma douce ^{étoile}
 Et puisque tout le ciel brille au dessus de moi

11

1939 Arm om elkaars schouders: verbondenheid!

¹¹ In plaats van *ton cœur* in de voorlaatste regel zei ze vaak: *ton feu*. Dat lijkt me beter. Eén keer zei ze: *ta lueur*.

Beslissende ontmoeting

In de zomer van 1938 fietste Charlotte De Muylder van haar werk via de Place Eugène Plasky naar huis. Deze keer, zoals vaker, reed ze niet via de Place Général Meiser naar de Chaussée de Louvain, maar nam de kortere weg via de *Tir National*¹².

Die schietbaan moet voor haar eerder al erotisch *angebaucht* zijn, want daar had ze gefietst met Paul Mortelmans, richting Evere, met de armen om elkaars schouders en een kusje ten afscheid. Meer niet.

Meer niet, althans niet bewust. Maar later herinnerde zij zich zijn roodleren jasje en zijn blonde haren en blauwe ogen en hoorde zij dat, toen zij met Jan Beukering op de vlucht was naar Frankrijk, Paul bij haar moeder aan de deur was geweest om te vragen waar zij gebleven was ... Bij Paul was er iets ontkiemd, wat bij Charlotte pas in tweede instantie werd opgewekt: ... bij Jan ...

Arme Paul. Als jij toen meer geluk had gehad, had ik nooit bestaan. Ik niet, Georges en Mira niet, Reza, Lars en Simon niet en al die vele anderen niet die nog in het verschiet liggen. Hele volksstammen niet. Om een kleine pech. Een luttel toeval. Mijn moeder denkt nog wel eens aan Paultje Mortelmans terug. Met kalme spijt. Hij weet het niet.

Tir national: voor schietoefeningen

Niet ver van het fietspad stond op een verhoging een tent en ze zag dat de drie

¹²De *Tir national* was van 1889 tot 1963 een militair complex in de gemeente Schaerbeek, waar schutters van de *Garde Civique* (burgerwacht) en het leger schietoefeningen hielden. Daar was ook de plek waar tijdens de beide wereldoorlogen talrijke executies door de Duitse bezetter plaatsvonden. Nu staan er de gebouwen van de huidige VRT en RTBF. Overgebleven is alleen nog het "Ereveld der Gefusilleerden", tussen parkeerterreinen en de crèche van de RTBF.

jongens die erbij hoorden “Hollanders” waren. (De Belgen keken een beetje op tegen de Hollanders, bovendien had haar Rotterdamse moeder in haar heimwee nooit anders dan in lovende termen over Holland gesproken.) De jongens spraken haar aan. Ze heetten Bob en John Troost¹³ en Jan Beukering en ze kwamen uit Nijmegen. Ze vroegen haar of ze hen Brussel wilde laten zien. Dat wilde ze wel, op voorwaarde dat ze katholiek waren. (Ze wist dat veel Hollanders protestant waren, niet pluis dus.) Om te bewijzen dat ze katholieke jongens waren, die je ten diepste kon vertrouwen, trok Jan Beukering een rozenkrans uit zijn broekzak. Het ijs was gebroken. Er werd meteen alvast een foto genomen, waarbij Jan Beukering even zijn hand op Charlotte’s schouder legde. Later vond ze het een mooie foto, die jongen met zijn hand over haar schouder, zij met haar fiets in de hand.

Ze ging naar huis om Papa toestemming te vragen om die ‘katholieke jongens’ Brussel te laten zien. Papa moest daarover nadenken. De volgende ochtend stemde hij toe. ‘Maar tien uur thuis’.

(Van de jongens hoorde ze dat haar “papa” diezelfde middag nog *linea recta* naar de *Tir National* was gegaan om te zien wat voor vlees hij in de kuip had.)

Ze heeft hen Brussel laten zien, maar herinnert zich (later tegenover mij) enkel negatieve dingen, die haar hadden moeten waarschuwen, zoals de *bombarie* waarmee Jan Beukering de ene frank na de andere in de gleuven gooide van de automaat en zijn honger stilde met zakken frites en meerdere ballen gehakt en rolmopsen. Het viel haar ook op als verspilling, temeer daar ze thuis lange jaren van krapte gekend had.

En hoe Jan aan z’n vakantiecentjes kwam? Door in tenue samen met John Troost langs de deuren te collecteren voor de padvinderij!

Nog meer negatiefs? In Noord-Frankrijk stal Jan herhaaldelijk uit winkels.

Nog meer? Ze fietsen achter elkaar. Jan vóór, zij achter. Steen op de weg. Hij waarschuwt niet. Zij valt er overheen. Hand geschaafd, elleboog. Een Engelse (???) soldaat ontsmet de schaafwonden met whisky.

Ze herinnert zich ook dat ze Bob, omdat hij iets aan te merken had over de slordigheid waarmee de Brusselse mannen gekleed gingen, een flinke stomp in zijn maag gaf met de woorden: “Hé, hou je d’r rekening mee dat mijn vader ook een Belg is?”

De dag daarop is ze opnieuw naar hen toegegaan. Toen de jongens na twee dagen terug naar Holland moesten is ze meegereden tot Mechelen, en daar heeft ze Jan een kusje gegeven

Ze spraken af elkaar te schrijven. En dat hebben ze gedaan, minimaal eens per week.

¹³ John had rood haar, zou tijdens WOII in het verzet gaan en in Buchenwald omkomen.

En het lange wachten, smachten begint ...¹⁴

10 november 1938 - 20 jaar
“zelf gemaakte jurk”

¹⁴ Ze vertelt dat John (was het niet Bob?) ook verliefd op haar was en zo vermetel was eenmaal een liefdesbrief te schrijven. Ze wees hem ‘verontwaardigd’ af.)

2016. Het enig overgebleven stukje *Tir National* is de fusilladeplaats met kerkhof. Tegen dit talud werden de mannen doodgeschoten. Op zo'n soort talud stond ergens de tent van Jan Beukering en de jongens Troost.

De tweede ontmoeting was bij tante Jo, die in Rotterdam een bloemenzaak had, genaamd *Multiflore* in de Lusthofstraat. Het rook er heerlijk in die winkel. In het souterrain was de binderij. Bij een begrafenis was het feest: aan de krans was het meest te verdienen.

Charlotte ging er elk jaar heen, samen met haar moeder, dit jaar mocht ze voor het eerst met de fiets. Ze had afgesproken dat ook Jan daar een paar dagen zou logeren.

De derde keer kwam hij voor het eerst bij haar thuis in de Rue Cyrille Verschaeve 76, in Evere. Ze staan gearmd als een stel. Ze hebben tennisrackets, op het veldje slaan ze wat onhandig naar elkaar. (Zie foto op pag. 35)

Het is na die ontmoeting dat Adolphe De Muyllder zijn oudste dochter enkele keren vrij stevig tegen de schouder stompt en vraagt: “Wil jij trouwen met die vent, die snoever, die nietsnut?” Later betreurt ze dat ze niet geluisterd heeft. Toen maakte het haar koppig.

Wat zeker een rol heeft gespeeld bij zijn oordeel is het feit dat het met het gezin na jaren van grote armoede financieel juist iets beter ging. Hijzelf was *chômeur*, werkloos, maar hij had nu drie dochters die werkten en geld naar huis brachten: Charlotte, Nellie en Emma. Charlotte verdiende als *coupeuse* 200 franc in de week. Hij kon dat geld niet missen.

Dat bezoek viel samen met de jaarlijkse processie, gepaard met kermis.

Delen uit de bijbel werden gevisualiseerd. Een traditie die uit de Middeleeuwen stamt, toen episodes uit het Oude en Nieuwe Testament op karren in *tableaux vivants* werden uitgebeeld. Mijn moeder had - een jaar eerder - meegelopen als Maria, met Jefke Maes (die verliefd op haar was, maar later met tweede keus Nellie zou trouwen) als Jozef, terwijl haar zesjarig broertje Chris aan de hand tussen hen inliep als het kindeke Jezus.

Vlamingen die in Nederland komen werken of studeren en Nederlanders die in Vlaanderen gaan wonen merken een cultuurverschil. Damiaan Denys (UVA, hoogleraar psychiatrie) noemt de Hollanders kosmopolitisch, terwijl de Vlamingen nog leven in een groot dorp, met het bijbehorende gemeenschapsgevoel. “Daar kent men elkaar nog,” zegt hij.

In Nederland waren er ook processies, ik herinner mij nog op school de jaarlijkse processie op Sacramentsdag, in juni, maar die bleef op het terrein van het Canisius College, trok niet meer de stad in. Maar hier neemt de hele wijk nog deel aan het volksfeest, men krijgt tapijten van de kerk om uit het raam te hangen.

Bij de kermis hoorde het dansen. Maar Adolphe De Muylder hield zijn dochters liever thuis. Hij zag neer op de buurt, vond de jongenskandidaten niet geschikt. De meisjes mochten ook niet naar de cinema, als bij de aankondiging stond: *enfants non permis*. Ze

gingen soms stiekem toch. Op een keer herkenden Nellie en zij in de zaal het rokershoestje van papa. (In die tijd rookte hij pijp of een sigaartje.) Ze deden bijna in hun broek van angst, durfden niet te kijken en zijn stiekem naar buiten geglipt. Charlotte: “Maar hij is het niet geweest, want anders had hij het wel verteld.”

De Rue Cyrille Verschaeve bestaat niet meer¹⁵.

¹⁵ Deze bekende Vlaams-nationalistisch priester en letterkundige (1874 - 1949) was een groot vereerder van de Duitse Romantiek, maar ook van Nazi-Duitsland. Wegens zijn collaboratie tijdens de Duitse bezetting van België in WOII werd hij in 1946 ter dood veroordeeld en van de Belgische nationaliteit vervallen verklaard. Hij stierf in Tirol. Standbeelden werden verwijderd, straten, naar hem vernoemd, kregen een andere naam.

Lang heb ik gezocht naar de plek waar zij stonden, mijn vader en moeder. Op een dag was het “Heureka!”

2016. Heureka!!! Hier stonden ze dus! Vanuit dit huis vluchtten ze op 10 mei 1940 per (“geleende”) fiets richting Frankrijk. Het bordje met Rue Cyrille Verschaeve is direct na de oorlog vervangen door Rue du Maquis: Verzetstraat.

Aan de tapijten die uit het raam hangen (de parochiekerk leende die uit), kun je zien dat het gezin zich daar thuis voelde en actief meedeed.

Je ziet ook twee van de drie dakvensters, waaronder Charlotte/Nellie/Emma - Lieske/Treeske - Dolfke/Chris sliepen. Jan zal wel in het atelier gelogeed hebben.

Treeske:

En dan een vreugdekreet: in 1939 betrekken ze een mooi huis op de hoek van de Rue Cyrille Verschaeve 76. De slaapkamers voor de kinderen waren op zolder, ze sliepen er met z'n tweeën op één kamer. De ouders sliepen op de eerste verdieping naast een vertrek dat dienst deed als naaiatelier. Op de begane grond bevond zich de keuken en de eetkamer. De wc was links naast de voordeur. Er was ook nog een heel klein achtertuintje.

Op 8 maart 1939 laat Charlotte een fotosessie van zichzelf maken als verjaardagscadeau voor Jan Beukering. Betaald met haar eigen geld, vast en zeker. Ze schrijft achterop: "Voor mijn liefste jongen," en "Une tourterelle amoureuse!"

De Familie Erkelens

Johannis Erkelens, 61 jaar

Johannis Erkelens, (1868 te Moordrecht - ca 1930) is de opa van moederskant van mijn moeder Charlotte De Muylder. Een klein deeltje van mijn genen, laten we het houden op een achtste deel heb ik dus van hem.

Ook hij dankt zijn zichtbaarheid aan de fotografie, ook hij is nu meer dan een naam. Zijn geboorte- en sterfdatum plaatsen hem op gelijke generatie-hoogte met Charles De Muylder (1859 - 1932).

Hij was koetsier en stalbaas van beroep: een grote, zware man die werkte voor een petroleum-maatschappij. Hij trainde de paarden - twee tegelijk hield hij in bedwang, aan elke arm één - zij moesten leren op de drukke straten rustig voor de petroleumkar te lopen.

Hij is gekleed op zijn paasbest. De bolhoed is vreemd. Heeft de koetsier zich opgewerkt tot zakenman, of doet hij alsof? Een koetsier droeg een pet, óf een hogehoed.

Het ranke witte tafeltje met de nog rankere bloem van de fotograaf heeft iets potsierlijks naast deze stevige werkman.

Een foto van zijn vrouw ontbreekt. Dat komt omdat hij in 1895 gescheiden was van zijn vrouw Johanna Maria van Leeuwe, met wie hij zes jaar eerder, in 1889 was getrouwd. Zij hadden drie kinderen: Adriana (1889 Nieuwerkerk a/d IJssel), **Cornelia (1891 Nieuwerkerk a/d IJssel)** en Leendert (1893, Ridderkerk) die naar Amerika vertrok.

1903? De jonge Cornelia. Kansarm volksmeisje. Ik, kleinzoon, ben verliefd.

Het gezin woont eerst in Nieuwerkerk aan den IJssel, verhuist in 1892 naar Ridderkerk, vervolgens in 1894 naar Rotterdam. Na de scheiding in 1895 verhuist Johannis terug naar Ridderkerk en neemt zijn twee jongste kinderen (4 en 2 jaar) met zich mee.

Op 3 juni 1898 hertrouwt hij met de 9 jaar jongere Jannigje Put, geboren te Ridderkerk in 1877. Ze krijgen nog vier kinderen, van wie de oudste Jannigje Erkelens (1899) heet.

Op 29 mei 1900 verhuist het hele gezin inclusief stiefmoeder Jannigje Put opnieuw naar Rotterdam.

V.l.n.r.: Piet van Delft en Jo en Cornelia Erkelens (halfzussen). Er is jammer genoeg geen foto van Jannigje Put, de stiefmoeder van Cornelia, die in leeftijd maar 15 jaar ouder was.

Tante Jo, die volgens mijn moeder “groot, fors, niet aantrekkelijk, maar wel hartelijk” was, had een ‘eeuwige’ vrijer, Bertus Bal, die in de familie “van Bal tot Ballenstein” genoemd werd. Hij had een goed betaalde baan als kraanmachinist. Maar in de prozaïsche praktijk had ze een publiek-geheime relatie met de man op de

foto: Piet van Delft, de bloemenleverancier, eigenaar van een bloemkwekerij, en getrouwd.

Ik denk dat deze foto gemaakt is in Rotterdam. Vlak vóór de oorlog. Tante Jo woonde op dat moment in Schiedam, samen met Opoe, zus Annie en broer Joop. Hier was “het warme nest” waar Cornelia Erkelens vandaan kwam, waar Marie-Charlotte later als kind, toen ze met haar moeder op visite was, nog geslapen had in een alkoof, een soort kast met deuren.

Tante Jo was heel zelfstandig voor een vrouw, want zij had een eigen bloemenwinkel in de Lusthofstraat in Rotterdam, *Multiflore* genaamd. Marie-Charlotte ging vaak ‘s morgens mee met haar om in de *binderij* onder de winkel te helpen met het maken van bloemstukken voor begrafenissen. Boven *Multiflore* had Jo een kamer, waar Charlotte zich later met haar baby Beppie terug kon trekken voor de voeding. Ik denk dat de foto het balkon toont van de etage boven de winkel.

Er heerste in de familie Erkelens een warme, gezellige sfeer. Als later Cornelia Erkelens getrouwd is met Adolphe De Muylder en in Brussel woont, voelt ze sterke heimwee. Ze is niet gelukkig, huilt vaak en heeft nooit de Franse taal geleerd. Ze zal elk jaar met een dochtertje - de jongste van dat moment - voor een paar weken op vakantie teruggaan naar het oude nest in Rotterdam. Daarop verheugt ze zich zeer.

Ook Charlotte De Muylder ging graag naar *Opoe* (Jannigje Put) en *tante Jo* (Jannigje Erkelens). Ze heeft door de verhalen van haar moeder altijd een beetje opgekeken naar de Hollandse tak van haar familie. Daar deed blijkbaar de gestudeerdheid van haar ooms Gerard en Joseph De Muylder niets aan af. De geflatteerdheid van haar beeld van de Hollanders - veel Belgen leden aan die kwaal - speelde haar zeker ook parten toen ze Jan Beukering uit Nijmegen voor het eerst ontmoette.

Tante Jo had een drankprobleem.

Ik heb mijn oma Cornelia nooit gezien. Of liever, nooit in de ogen gekeken, moet ik schrijven.

Ik (5 jaar) zal haar op de trouwdag van Treeske (1947) best wel een handje gegeven hebben, en in 1958 zag ik haar, bejaard en dement, op de rug in bad toen ze bij haar jongste dochter Treeske inwoonde. Jammer. Het zou toch wat zijn als ik haar zoals ze was op de foto als 12-jarig meisje eens had mogen zien en verliefd bespieden, wetend dat ze later mijn oma zou zijn.

In de zomer van 1941 logeerde Charlotte, toen in gezelschap van Beppie die nog een baby was van zes maanden, ook een paar maanden bij tante Jo. Jan Beukering bezocht haar eens in de twee weken.

Ik heb de heimelijke eer te vermoeden dat ik dus in Schiedam rond 15 juli 1941 verwekt ben ...

Tegen het einde van de oorlog is tante Jo, aldus mijn moeder, dodelijk getroffen door geweervuur vanuit een vliegtuig, op het moment dat ze uit de trein stapte.

1937 V.l.n.r.: (buurjongen) Moeder Cornelia Erkelens, Piet van Delft, Emma, tante Jo(pie), Charlotte. Met de trein gekomen uit Brussel, denk ik. Eén of twee jaar later hadden Charlotte, Nellie en Emma een fiets. Die zetten ze op de trein naar Rozendaal om vervolgens koers te zetten naar Schiedam en Rotterdam.

Niet lang geleden vroegen wij mijn moeder waarom ze toen, in de zomer van 1941, toen ze niet langer in het huis van opa Beukering aan de Groesbeekseweg kon blijven, niet naar Brussel is gegaan. Ze antwoordde: “Dan was ik van de ene tiran naar de andere gegaan.” Een verrassende *slip of the tongue*. Die andere was Adolphe De Muylder.

Mijn moeder heeft - wie niet? - een dubbele tong.

Einde intermezzo: Familie Erkelens.

Tot slot alle kinderen van Adolphe De Muylder en Cornelia Erkelens op een rijtje:

Marie-Charlotte De Muylder (1918 te Arnhem - 21 februari 2022 te Nijmegen)

Nellie (16 mei 1920 te Sint Gilles - 10 juni 2009 te Evere).

Trouwde met Jefke Maes, steenbakker.

Kinderen: Daniëlle, Christiane, Luc.

Emma (Rosina Marie) (29 april 1922 te Sint Gilles - 1941 te Evere)

Lieske (Elise Adolphine Marie) (1924 te Sint Gilles - 2010?)

Trad in 1958 in het huwelijk met ene 2 jaar jongere Willy Williot¹⁶.

Treeske (24 mei 1926 te Beringen - 27 januari 1997 te Evere)

Trouwde met Gust Cardoen, doodgraver / grafdelver, op 11 november 1947

Annie (° 8 juni 1929 te Hoboken), na zes maanden gestorven aan difterie. Om lucht door te laten, had de chirurg de keel opengemaakt, maar het kind had zelf de slang losgewurmd en stikte.)

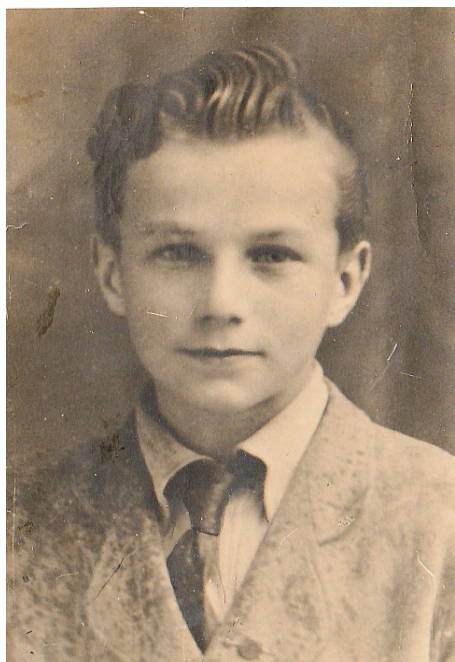
Dolfke (Adolphe Carolus Josephus Maria) (7 december 1930 te Hoboken - 21 maart 1945 te Evere)

Chris (23 november 1933 te Auderghem/Oudergem - 4 januari 2008)

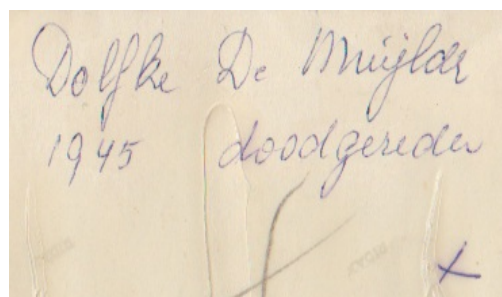
Trouwde met de zieke, tirannieke Jeannine Bleuzé, die geen Vlaams sprak, omdat dat niet chic was. Zoon: Yves.

¹⁶ Ze spreekt en schrijft in het frans, beheerst het Vlaams gebrekkig en woont in Dilbeek waar op de straatpanelen staat: "Dilbeek, waar de Vlamingen zich thuis voelen."

De twee verloren kinderen van Adolphe Demuylder en Cornelia Erkelens.

Dolfke, 1942

Achterkant van de foto. Het handschrift is van Marie-Charlotte

Enkele dagen nadat deze foto met de Engelse soldaten gemaakt is, werd Dolfke overreden door een jeep in de Avenue Cicéron, een zijstraat van de Chaussée de Louvain, waar de soldaten gelegerd waren. Het was niet ver van zijn huis.

Emma, 1938, 16 jaar. Op 13 juli 1941, verdrinkt ze (in Nijvel/Nivelles), 18 jaar.
Tussen haar en Charlotte was het “oorlog en vrede.”

Toen Charlotte in Nijmegen woonde, kreeg ze bericht (in 1941) dat Emma verdronken was.

(Ze kon goed zwemmen, maar hield zich niet aan de regel dat je vóór het zwemmen niet eet. Ze ging mee met de familie voor wie ze werkte in het centrum van Brussel in een hele sjeke winkel. Ze kon feilloos knoopsgaten naaien met de hand, een buitengewoon precies werkje.
Ze verdronk en de familie had een immens schuldgevoel en betaalde het graf.)

Emma, met wie ze veel bonje had (met Nellie ertussen, die de klappen opving), ze herinnert zich het laatste kaartje van Emma, in het Nederlands gesteld wat ze anders nooit deed:

“Je liefste zusje zal weldra/ eens een brief schrijven.”

= = = = =

Treeske in de leeszaal van het Archives de Bruxelles, afd. Genealogie, 1991 Ze hoeft niets te betalen, maar moet dan wel alles zelf opzoeken.

De oorlogsjaren van Treeske, door haarzelf beschreven

Thérèse Cardoen - De Muylder heeft niet alleen de stamboom van de familie De Muylder uitgeplozen, ze heeft ook, tussen 1993 en 1995, dus rond haar 68ste, - enkele jaren vóór haar dood - uit de verzamelde feiten en uit eigen oorlogservaringen een indrukwekkend verslag gemaakt. Geprezen. Wie schrijft die blijft.

Treeske heeft haar verslag geschreven rond 1993 en stuurde fragmenten op naar Charlotte. Ze probeert daarin haar familie-genealogie tevens van een historische context te voorzien, een zeer begrijpelijk verlangen, maar zij put haar kennis uit een conservatieve en royalistische bron, en geeft bovendien soms meer op zichzelf staande geschiedenisles dan dat zij het verband toont van die geschiedenis met de lotgevallen van haar familie.

De beschrijving van de terugreis uit Nürnberg in 1943 van haar en haar zus Nellie raakt je als lezer zeer. De pubermeisjes hebben aanvankelijk geen idee wat voor een oorlog er woedt in Europa en de leergierige Treeske neemt alle tijd om met behulp van haar *Guide Blue* de wetenswaardigheden en bezienswaardigheden van de steden

die zij passeren, op te sommen. Totdat de ernst van de situatie tot hen doordringt. Vreemd is dan dat Treeske 50 jaar later nog steeds die overbodige en spanning doorbrekende informatie opsomt. Het lijkt wel of ze haar betoog nog altijd een hogere status wil geven. Misschien zit daar het verdriet achter dat ze nooit serieus heeft mogen studeren.

Maar dit zijn kritische kanttekeningen. Treeske heeft met onmiskenbaar schrijftalent haar oorlogsjaren beschreven en verdient - jammer genoeg postuum - alle eer dat ze die moeite nam. Niet alleen kwamen daardoor voor mij haar moeder en haar vader tot leven, én het milieu waarin ze verkeerde, maar het diepst raakte ze mij door haar beschrijving van de laatste traumatische oorlogsmaanden in de bunker in Duisburg en de gevangenis in Kleve. Haar zwager Jan Beukering, mijn vader, zat ook in Duisburg in die laatste afgrijpselijke maanden. Hij heeft altijd gezwegen. Treeske niet. Bravo!

Uit Treeske's begeleidende brieven blijkt dat de familie, met name de zusjes Nellie en Lieske bepaald niet zaten te wachten op een onderzoek als dat van (de immer in hun ogen kleine) Treeske. Voor hen is het een aantasting van de familie-eer. Voor hen hangt Treeske de vuile was buiten. Voor hen gaat familie-eer nog steeds boven de waarheid, omdat zij opgegroeid zijn in een tijd dat schade aan die eer altijd groot gevaar voor uitstoting uit de gemeenschap betekend heeft. Treeske ontsteeg die angst, al betekent dat niet dat ze ook elk chauvinisme en partijdigheid overwon. De manier waarop ze haar vader de hand boven het hoofd houdt in verband met zijn vonnis en gevangenschap in Merksplas is wel heel erg naïef.

De familie voelt zich door Treeske te kijk gezet. Dat geven zij niet openlijk toe. Zij vallen in plaats daarvan over pietluttigheden als de naam *De Muylder*. Dit maak ik op uit Treeske's kanttekening dat op haar geboorteakte (1926, Beringen) per vergissing "twee gekalligrafeerde puntjes" waren gezet boven de -ij- van De Muylder, maar dat zij het niet had willen corrigeren, omdat dit een alfabetische verplaatsing van de naam in het register zou betekenen. En dan voegt ze bits toe: "Ik probeer met dit MINI genealogisch onderzoek ons allemaal een plezier te doen, maar wie het niet interesseert die steekt de fik er maar in."

Ik volg de schrijfwijze die in het trouwboekje van Adolphe Joseph staat: De Muylder.

Ik herinner mij mijn tante Treeske als dik, vrolijk, graag lachend, leergierig, vitaal en net als mijn moeder begiftigd met een melodieuze stem. En met een groot warm hart.

Ik heb het begin van haar 70 pagina's omvattende, het meest in het Frans geschreven, merkwaardig gefragmenteerde werkstuk over de *bel époque* al aangehaald, en volg haar schrift van nu af aan vrijwel letterlijk vanaf haar beschrijving van de intocht van de Duitse troepen via de *Chaussée de Louvain* richting Brussel, ter hoogte van de *Place Jean de Paduwa* vlak vóór de *Église St. Joseph*, de kerk die door huwelijk en begrafenis mede het leven van de De Muylders heeft gemarkeerd. Ze schrijft dat Léopold III (op eigen houtje, zonder overleg met de Belgische regering in ballingschap in Limoges) een telegram had gestuurd naar het Duitse commando met een morele oproep om Brussel vanwege (paleis,) regeringsgebouwen en ambassades een open stad te laten zijn die noch aangevallen noch verdedigd zou worden.

(Maar voor het vliegveld van Zaventem gold dat niet ...)

Die intocht was enkele dagen tevoren voorafgegaan door een wilde uittocht van miljoenen mannen, vrouwen en kinderen op de meest vreemdsoortige vehikels waarbij de wegen volkomen verstopt raakten. De vluchtelingen werden voortdurend bestookt door Duitse stuka's.

Treeske: “ ... Effrayés par la perspective d’être enrôlés de force ... (enz.)

Verschrikt door het vooruitzicht onder dwang van de Duitse autoriteiten in dienst genomen te worden ofwel naar Duitsland gestuurd om voor de *Wehrmacht* te werken, waren Jan en Charlotte hals over kop vertrokken naar Frankrijk, met de formele belofte aan Papa, en zonder twijfel ook aan Mama, om voor de katholieke kerk te trouwen en wel zo snel mogelijk.

(...)

Als ik mij iets goed herinner, dan is het wel die dag, vrijdag 10 mei 1940. Ik weet nog dat ik voor het raam stond op de eerste verdieping, waar wij in 1939 waren gaan wonen, de Rue Cyrille Verschaeve 76, en dat ik plotseling in de lucht allemaal vliegtuigen zag, schitterend in het zonlicht, die in rijen over onze gemeente Evere vlogen in de richting van Zaventem¹⁷.

De mensen kwamen uit hun huizen en renden schreeuwend naar alle kanten.

Plotseling, nog vóór ze verdwenen waren voor onze verbijsterde ogen, verspreidden de stuka's zich door de een na de ander hun vleugels te doen kantelen, en doken tenslotte onder donderend geraas op hun doel: het vliegveld van Evere.

We stonden allemaal bij elkaar onderaan de trap en wisten niet wat we moesten doen. Naar buiten gaan, of niet? Op de verbijstering volgde de ontreddering!

Uiteindelijk gingen we allemaal de straat op. Het was mooi weer, de zon scheen. Ik geloof dat Papa al naar zijn werk was. Het moet ongeveer 7 uur in de morgen zijn geweest.

(Ik dacht dat papa als electricien (technicien?) werkte bij het Ministerie van Defensie en dat hij was teruggeroepen uit Frankrijk, waar hij werkte, samen met een tiental andere electriciens. Althans dat heb ik steeds horen zeggen en zo begreep ik het.)

Ik herinner me dat Charlotte's verloofde Jan Beukering uit Nijmegen, Holland, bij ons op bezoek was en dat Maman in haar grote angst per se wou dat we allemaal naar binnen gingen. Ik huilde, maar Chris niet, hij was bijna 7 en was helemaal niet bang. Adolfke beseftte ook niet wat er gebeurde. Maar Nellie (20, 16 mei), Emma (18) en Elise (16, 12 juli) waren ook heel erg bang. Er heerste een gespannen sfeer in huis, vooral nadat Papa was thuis gekomen. Als hij er was, durfden we niet te verroeren.

We hadden niet veel reservevoedsel in de keukenkast, nauwelijks genoeg om een week van te leven. Minder! Met Jan Beukering erbij waren we met z'n tien in huis. En als we zo'n catastrofe maar hadden kunnen voorzien, hadden we kunnen zorgen voor een voorraad suiker, en boter, aardappels, rundvet en zo meer ...

Ik herinner me dat onze hondsbrutale buurvrouw - die van direct naast ons - aan

¹⁷ Vreemd. Ze vlogen dus van west naar oost. Vielen ze aan in de rug?

Maman kwam vragen of ze niet een of twee pakjes fritesvet had. Zelf had ze niets en ze moest die middag frites maken, “maar ik zal er seffens gaan kopen, en dan krijgt gij het direct terug!” En Maman, de goedheid zelve en niet beseffend welk probleem ze zich op de hals haalde, jawel, zij gaf het nog ook!

Toen ik die week daarop eindelijk naar school durfde (we gingen elke dag naar de St. Jozefkerk om de Goede God te bidden om hulp), zag ik verderop in de straat een grote groep mensen die met veel misbaar heen en weer liepen ...

Toen mijn ongerustheid en beduchtheid wat minder werd, ging ik kijken wat er aan de hand was. Ik herinner me dat ik versteende van schrik. Plat op de grond lag een groot dood paard, vast en zeker geraakt door een granaatscherf. Een slager had het arme dier ter plekke de keel doorgesneden om het te villen. Daarna sneed hij grote stukken vlees eruit, waar dampend bloed afdruppelde en verdeelde die onder de mensen die zich om hem heen hadden verzameld. (Nellie vertelde me een paar dagen geleden dat het Frans de slager was. Zij had die dag ook een groot stuk vlees gekregen. Ronduit heerlijk was het.)

Gelukkig bleven Papa en Maman thuis en gingen de dagen daarna de kinderen (Chris (7), Adolfke (10), Elise (16) en ik (14) naar de Gemeenteschool van Haut-Evere, Avenue du Cimetière 16.

Nelly (20) en Emma (18) werkten als naaister, al vanaf hun 14de mochten ze niet meer verder studeren. Hetzelfde gold voor Charlotte. Nellie werkte in de buurt van de Ambiorixsquare en praatte niet veel in huis, behalve als ze in de naaikamer boven zat, dan zong en floot ze van die echte “pots-pourris.” [popuris].

Papa was streng voor ons, maar vooral voor Emma. Als zij soms een boeketje bloemen meebracht voor Maman, wilde hij absoluut weten of zij het niet gekregen had van een of andere “prétendant”. Emma was van nature uithuizig tot ergernis van Papa. De manier waarop Papa zijn autoriteit toonde botste vaak met Maman. Het zat in zijn karakter: hij was trots en had last van wisselende stemmingen. Een lot dat tegengesteld was aan zijn opleiding had hem hard gemaakt ondanks zijn verheven principes. Wij waren enkel gelukkig als wij alleen waren met Maman.

Maman zong ook graag onder het werk. De liedjes leken wel voorgoed verankerd in haar geheugen. Ze had ze geleerd op school, in haar geboorteland, Holland.

Al was haar stem zacht en helder, toch waren haar melodieën vaak vervuld van een diepe melancholie. Dikwijls, verzonken in haar werk, neuriede zij het refrein nogmaals, heel zacht, heel langzaam, voor zich uit. Eén liedje dat wij vandaag nog allemaal kennen ging zo:

Lammetje, loop je zo eenzaam te blaten, over de heide, over de hei?

Hoe kom je hier, zo van allen verlaten, bleef je niet liever daarginds in de wei?

Lammetje, hier groeien bloemen noch gras, hier is geen watertje dat je zou lusten,

Hier is geen schaduw om onder te rusten,

En als je dan nog zo klein maar niet was, en als je dan nog zo klein maar niet was!

Kind'ren, ik had al zo lang lopen spelen, ginds op de weide, ginds op de wei,

Altijd dat grazen begon te vervelen, 'k wou eens zien hoe het hier was op de hei.

Ach, nu verdwaal ik steeds verder en meer, 'k zoek er mijn moederke,

'k zoek er mijn vriendjes, 'k zoek om wat gras en wat water te vinden,

Was ik eens thuis, ik verliet het niet weer, was ik eens thuis, ik verliet het niet weer.

Treeske laat het hierbij. Ik voeg zelf het 3de couplet toe, en de melodie:

Schaapje wij zullen de weg je wel leren, over de heide, over de hei,
Ga maar met ons en geen leed zal je deren, zeker, wij brengen je weer op de wei.
Maar maak dan voort, of we laten je staan, Moeder ziet zeker al uit waar we toeven,
Waarlijk ik zou haar niet graag zo bedroeven
Als jij je moeder vandaag hebt gedaan, als jij je moeder vandaag hebt gedaan.¹⁸

En dan zei Maman altijd tegen ons: “Kom nou, Treeske, (of Liesje, Adolfke, Chris), niet schreien...” Maar ze had net zo goed tegen het vuur in het fornuis kunnen zeggen: “Hou op met branden!”, de tranen bleven stromen over onze wangen. En desondanks vroegen we haar toch: “Nog een keertje, Maman, nog ...”¹⁹
Maman! Ik zie haar nog voor mijn ogen. Het leek wel of het lot haar belette om buiten haar kinderen gelukkig te zijn. Ze was bijna vijftig. Hoe hard moesten haar handen werken, haar benen sjouwen voor ons allemaal! Tien personen!
Ze was bleek en breekbaar geworden dat eerste jaar van de oorlog. Nauwelijks acht dagen waren voorbij, en die verdomde oorlog zou vier jaar duren!
Papa! Nog altijd voel ik me onbehaaglijk als ik aan hem denk. Waarom hield ik niet meer van hem? Waarom niet? Papa was raadselachtig en ik kan me niet herinneren dat ik hem zag of hoorde lachen. Ik voelde me niet op mijn gemak bij hem. Ik had vaak de grootste moeite te begrijpen wat hij zei, eigenlijk ontging het me totaal. En dan, doordat hij zich onbegrepen voelde, werd hij weer kwaad, en jawel ...!
Later, veel later begrepen we elkaar beter, lang na de geboorte van Philippe. Papa hield ook van het gezelschap van Gust. Hij had niet meer dat onverwacht commanderen. Soms zocht ik hem op in de Grande Rue au Bois/Grote Bosstraat,

¹⁸ Heije, J.P. (auteur) / Bertelman, J.G. (componist) VIII: 't Verdwaalde Lam.
Zangaanwijzing: 'Vrolijk.' De eerste en derde strofen worden door kinderen gezongen en de tweede strofe door het lammetje.

¹⁹ Bij deze herinnering van Treeske over haar moeder die liedjes zong uit de 19de eeuwse Romantiek (voorlopers van onze populaire smartlappen) denk ik eraan dat er in huize De Muylder geen televisie was, geen krant, geen radio (al had Adolphe dan al in de 20er jaren geknutseld met radiolampen, die hij bijeengescharreld had op de luizenmarkt), geen grammofoon. Een tijd liep ten einde waarin de mensen 's avonds zwigend in de schemer zaten, of met de burens praatten, en waarin sommigen nog in de traditie stonden van de verhalenvertellers. En de zangers. Hoe spitsten zich dan ieders oren. Treeske stond ook nog in die traditie. En ook mijn moeder. Ze heeft altijd levendig verteld, over haar familie, maar ook over wat ze in de buurt had meegemaakt. Dat vervulde haar tot op hoge leeftijd. Natuurlijk leidde dat dikwijls tot monologen, maar later wist ik dat ik haar van repiek moest dienen en het gekke was dat ze dat toeliet en het leek alsof ze dat gewend was, van vroeger. In dat grote gezin.

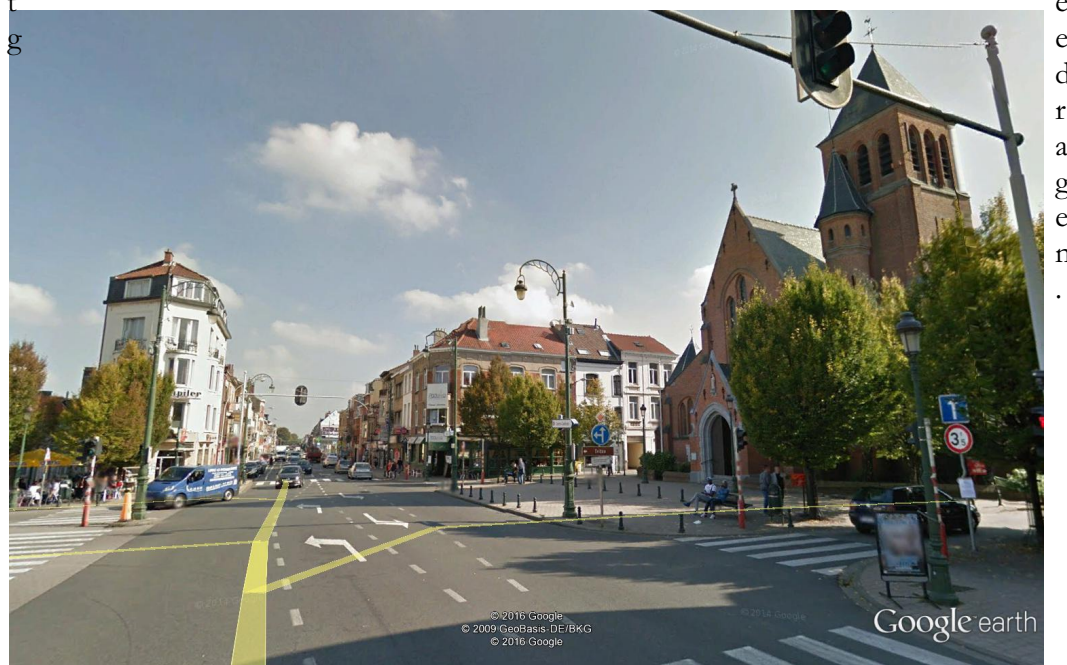
waar hij in 1963 verbleef, in Schaerbeek en zelf kwam hij vaak bij ons op visite, toen wij in de Rue de Zaventem 22 woonden, in Evere. De ontmoetingen met zijn schoonzoon leken hem goed te doen.

Daarentegen, in het begin van de oorlog, was Papa opstandig, het was zo erg! Het verdriet, de schaamte, de woede en de walging dat hij geen werk kon vinden dat geschikt was voor hem, voor wat hij kon, en dat hij daarin niet begrepen werd. Dan zette hij zijn tanden op elkaar en verborg zich achter zijn pantser. "Ondergaan zonder te aanvaarden. Zwijgen zonder goed te keuren. Wachten zonder te verzaken ..." Deze drievoudige houding had hij zich eigen gemaakt.

Dat neemt niet weg dat op een dag Papa beter eraan had moeten denken te zwijgen in plaats van bijna met een wild plezier aan Maman, en aan ons allemaal, uit te leggen welk een formidabele kracht het Nazi-leger ontplooidde zowel in ons land als in Nederland en Luxemburg.

(...) Terug naar die eerste week van de oorlog. Papa deelt Maman voorzichtig mee dat de Duitsers deze 14de mei zojuist een groot deel van Rotterdam hebben verwoest. (De *raid* zou 800 mensen het leven kosten, waaronder dat van tante Jo.) Ik zou niet weten hoe hij dat wist. Maman was in tranen: "Het is toch niet waar, hè, Adolphe? En Jo dan?" Arme Maman, zij wist nog niet dat tante Jo dood was. (Volgens Charlotte werd ze *later* getroffen, toen ze uit de trein stapte.)

De 17de mei defileerden de Duitse troepen over de Chaussée de Louvain in de richting van Brussel. Naarmate zij dichterbij kwamen, stuurden de winkels, de kantoren en fabrieken hun personeel naar huis en sloten deuren en ramen. Op het Jean de Paduwaplein aangekomen, gingen de soldaten, in tegenstelling tot wat er in 1914 was gebeurd, zich niet te buiten aan een slachting onder de burgerbevolking. Zij hadden de instructie gekregen een geruststellend gezicht te tonen en zich correct

2016. Place Jean de Paduwa met rechts de Église Saint-Joseph/ St. Jozefkerk. We kijken in de richting van Leuven.

Hier fietsten de dochters van Adolphe De Muylder rechtsaf vóór de kerk langs - dan links - dan rechts - dan tweede straat links: naar de Rue Cyrille Verschaeve 76.

Alle winkeliers kregen het bevel hun rolluiken te openen om de Duitse kopers binnen te laten. Zelfs de officieren deden hun inkopen en betaalden met waardevaste Marken. Eén officier kocht een wit laken en gaf bevel aan één van zijn soldaten om het aan zijn bajonet vast te maken, ongetwijfeld als teken voor de luchtmacht tot waar de manschappen waren gekomen.

Aanvankelijk waren de straten verlaten, maar toen de Duitse colonnes voortschreden zonder manifestaties van geweld, kwamen de mensen terug, in groepjes, en hervonden hun zelfverzekerdheid. Chris kreeg zelfs een stuk chocola van een van de soldaten. Zo rap als zijn beentjes hem konden dragen, rende hij dolgelukkig naar huis. Papa gaf het eerste stukje aan de hond (een bruine hond die ze hadden meegenomen uit Auderghem), om er zeker van te zijn dat de chocola niet vergiftigd was!

Aan het eind van die ochtend van vrijdag de 17de mei defileerden de Duitse troepen nog altijd op de Chaussée de Louvain en vóór onze kerk aan het Paduwaplein. Soldaten te voet, op de fiets en op het paard (met hun enorme paarden die soms op het trottoir liepen) en hun pantservoertuigen ... allemaal gewapend met geweren met een bajonet op de loop. Er ontstond hier en daar regelrecht paniek in de menigte. In de namiddag (Papa gebood ons naar school te gaan) kwam ik vroeger van school dan normaal en hoewel ik bang was van het geluid van de laarzen en al het lawaai, bleef ik toch een tijdje kijken. Ik herinner me dat ik me verborg achter de grote deur van onze kerk (St. Joseph). Uiteindelijk koos ik het hazenpad.

Een paar weken later was Papa druk bezig om Maman met drukke gebaren te overtuigen dat het zijn plicht was om in Duitsland te gaan werken ten einde zo'n groot gezin te kunnen voeden. Het was juist maar daar dat hij, technicus in elektriciteit, de plek zou kunnen vinden om zich bij te scholen en zich aan te passen aan de industriële en zelfs wetenschappelijke vooruitgang in de toekomst, enz. enz. Ik herinner mij dat het mij zwaar te moede was. Bijna ondanks mezelf had ik toch aan de deur staan luisteren naar wat binnen gezegd werd. De bedoelingen van Papa waren mij duister, maar ik vreesde nieuwe ellende voor Maman, want Papa zei ook:

“Ik móét gaan, Cor! ... Buitengewone omstandigheden ...
buitengewone gedragingen en wetten ... Corry, ik moet gaan!”

Het Belgische leger is uitgeput. In het nauw gedreven bij de zee tussen honderdduizenden vluchtelingen is het niet meer in staat om te vechten en op 28 mei om vier uur 's morgens besluit koning Léopold III om onvoorwaardelijk te capituleren. De Franse divisies in het noorden kunnen nu niet meer rekenen op het Belgische leger, en de Britse troepen. Deze staan in Duinkerken tegen de Belgische kust aangedrukt te wachten om ingescheept te worden. Schepen van elk tonnage worden ingezet, de toestand is dramatisch. In Frankrijk wordt het bericht van de capitulatie met droefheid en teleurstelling ontvangen, maar de meer dan een miljoen Belgische vluchtelingen zijn blij naar huis terug te kunnen keren. (Ook voor Jan en Charlotte keert nu het tij.)

Papa heeft zijn koffers ingepakt. Maman heeft hem geholpen en zonder dat hij het merkte een kleine attentie erbij gedaan. Samen met andere vrijwilligers is hij bij de *Gare du Nord* op de trein gestapt richting Duitsland. De ellende van de honger, het gebrek aan geld en de Duitse propaganda wisten Papa te overtuigen.

Maman voelde zich in de steek gelaten. Wat kon ze beginnen tegenover een dergelijke beslissing?

“Wees niet ongerust, Corry. Ik stuur je alle maanden geld, en je hebt toch het salaris van Nellie en Emma. Deze verschrikkelijke oorlog duurt immers niet lang. Ik kom zo weer terug.”

Iets dergelijks heeft Papa zeker gezegd. En terwijl de trein naar een onbekende stad in Duitsland rijdt, heeft het merendeel van de Belgen honger. Het dagelijks rantsoen brood blijft de hele oorlog lang 225 gram.

De ‘zwarte markt’ bloeit op in hetzelfde tempo als de levensmiddelen schaarser worden. Het Belgische volk kan de al jaren durende grote schaarste alleen nog het hoofd bieden door te kopen op de zwarte markt. Een aantal Belgische ondernemingen profiteert onder de zwijgende medeplichtigheid van de Duitse autoriteiten. De effecten van de honger werden gedeeltelijk bestreden door de ‘Liefdadigheid’ en de ‘Winterhulp’.

Voor zover ik, Treeske, weet zijn wij nooit de zwarte markt opgegaan. Daarvoor moest je veel geld hebben. Ik weet dat Maman een aantal meubels heeft verkocht en wat prullaria. En ze is ook als hulp-in-de-huishouding gaan werken bij Madame Meers (vrienden van de familie) en bij dokter Van Beekhoven ...

Wij moesten, zoals vele anderen, in lange rijen staan voor de winkel voor onze boodschappen.

In huis hadden we in die tijd het gevoel dat het wachten was tot iemand om zou vallen, eerst de een dan de ander, Maman misschien wel als eerste.

Wat moest ik doen? In mijn hoofd was er maar één antwoord. Werk zoeken! Ik was nauwelijks 14 jaar, maar toch.

Ik holde de trappen af. Aan het geluid van de afwas hoorde ik dat Maman in de keuken was. Ze zag er bezorgd uit en ik kon zien dat we bijna niets te eten hadden. Twee donkere, plakkerige broden lagen er, twee eieren en een paar haringen, die ze net in kleine stukjes sneed. Een paar plakjes ui moesten als groente dienen, voor acht personen.

“Mama, denk je niet dat ik ook maar best zou proberen te gaan werken. Bijvoorbeeld als kinderoppast of zo iets?

- Ja, kindje, als je dat kon doen ... maar dan niet te ver van huis, hoor. Maar hoe leg je dat aan boord?”

Hoewel ik weinig ervaring had met het soort stappen dat je deed op advertenties uit kranten en helemaal geen ervaring met de gevraagde betrekking, ging ik toch zoeken, maar tevergeefs. Mijn benen waren moe en mijn voeten deden pijn en ik dacht: “Wat zijn de mensen hard. Was er maar een engel die me bij de hand nam en mijn stappen in de goede richting stuurde ...!”

(...)

Een prachtige zomer hing boven België in 1940, de grote vakantie van school was begonnen. Papa had bericht gestuurd, hij had werk in een fabriek ergens bij Nürnberg in Beieren. Hij gaf verder geen details. Ik denk wel dat hij Maman geld heeft gestuurd via een postorder. Hij stuurde ons vooral veel postkaarten, zonder

enveloppe, met heel mooie landschappen van daarginds. Maman schaamde zich, omdat iedereen kon lezen wat hij schreef. Hij had alleen maar lof voor die Tirolers en eindigde elke tekst met een “Heil Hitler!”, wat genoeg zei.

“Als het moet,” had hij een keer tegen Charlotte of Nellie gezegd,
 “Als het móét, wel, dan keer ik mijn jas!”

Ik denk dat hij daarmee wilde zeggen dat als hij niet wist hoe hij ons moest voeden hier in België, dat hij dan zelfs in Duitsland zou gaan werken. Ik denk niet dat hij zover is gegaan om zijn jas te keren, want hij heeft in Nürnberg in de gevangenis gezeten.

Twee of drie weken gingen relatief kalm voorbij. Ik begon te geloven dat de oorlog gauw voorbij zou zijn. Ik bespiedde het gezicht van Maman of het ongerust stond, maar vond het helder en kalm. Maman leek wel gelukkig. Wat hield ik van Maman! De volgende dag riep Maman mij bij zich. Ze was heel opgewonden en zei dat ze bij Madame Vandebulke langs was geweest - de hoofdverpleegster van het Instituut van het Heilig Hart te Auderghem - en dat ze Madame Vandebulke gevraagd had of ze iets voor mij kon doen.

“Ik geloof vast dat je meer kans hebt om iets te vinden als zij zich ermee bemoeit, denk je ook niet, Treeske?”
 “Mama, wat ben ik blij! Je bent een echte schat, hoor!”

Ik liep, ik sliep, en dacht alleen aan de nabije toekomst. Twee weken gingen voorbij. Eén ding verbaasde mij. Waarom lieten ze niets weten? Ik begon het geloof erin te verliezen, was het allemaal geen valse hoop?

Maman moest zich ook wel vragen stellen, leek me, en meer dan ooit omgaf ze mij met haar goedheid.

In september begon de school weer. Juffrouw Van Kerk was nog strenger dan eerst, prikkelbaar zelfs op momenten. Toch stierf zij niet van de honger, ze hadden zeker van alles in huis. Het was niet zoals bij ons. ‘s Avonds was het daar vaak heel koud. Ze woonden in keuken-kelders onder de begane grond. We moesten altijd door de gang om op de begane grond te komen. (Het was op de Avenue de Cimétière 16, niet ver van de Gemeenteschool.) Vreselijk ongemakkelijk, dat komen en gaan, vooral voor Maman.

Wij hadden ook nooit een nieuwe jurk. Ik herinner me dat ik een pull-over breide. Onder het breien dacht ik: “Madame Vandebulke is een leugenaarster.”

De volgende dag, toen ik uit school kwam, wachtte Madame Vandebulke mij op in de huiskamer. Maman had surrogaat-koffie ingeschonken voor haar in een van haar mooiste kopjes.

“Zie zo, Thérèse, wil je morgen met mij meegaan. Ik zal je aan zuster Overste voorstellen. We hebben besloten je te laten inschrijven als leerling kinderverzorgster in het Heilig Hart Instituut te Auderghem. Je moeder gaat hiermee akkoord. Zie hier waarover het gaat: je bent intern, je hebt een eigen kamertje, iedere morgen ga je om 7 uur naar de mis in de kapel van het Instituut, ‘s morgens volg je alle soorten lessen, waarbij ook anatomie, gegeven door een dokter, ‘s namiddags moet je leren pasgeboren kinderen te verzorgen en je krijgt een

uniform, waarvoor je heel zorgzaam moet wezen. Je bent op volledig pension, maar je krijgt geen salaris uitbetaald. Normaal gezien moeten de ouders van de leerlingen voor dit alles een 'minerval' (collegegeld) betalen, maar jouw ouders dus niet. Je mag ook iedere zaterdag en zondag naar huis komen, indien er geen overdreven strafpunten werden uitgedeeld."

Treeske: "Onze Chris is daar geboren, hè, Mama? Wel bedankt, hoor, Mevrouw Vandebulke,

ik vind dit alles heel erg leuk. En wat de strafpunten betreft, ik zal me heel erg rustig en gehoorzaam gedragen, en ik kom dan iedere week voor twee dagen naar huis, hè, Mama?"

Maman: "Ja, kindje, zo heb je tenminste eten op tijd en stond. Zie je nou wel, dat mevrouw

Vandebulke je niet vergeten was? Het zal je daar wel prima bevallen."

Mevr. Vandebulke: Het is daar een heel rustig oord. Het moederhuis waar jij de boorlingetjes

moet verzorgen ligt achteraan in het park. Er zijn namelijk twee moederhuizen. Het moederhuis waar we het nu over hebben is een stichting voor ongehuwde moeders ... Je bent een van de jongste leerlingen. Maar omdat je van goede afkomst bent en omdat je moeder het zo lastig heeft met haar talrijke kinderen om ze te voeden enzovoort, willen we het proberen en je een kans geven. De Eerwaarde Heer Claes heeft ook zijn steentje bijgedragen bij zuster Overste. Zo! Ik schrijf wel een briefje aan je schooldirectrice, juffrouw Van Kerk, en ik denk wel dat je volgende week maandag al op je nieuwe schoolbank zult zitten."

De volgende morgen was ik liever nog wat bij Maman gebleven, maar de stiptheid was een heilige zaak voor haar, dus vertrok ik naar mijn nieuwe bestemming.

(...)

(maart 1942)

Een avond, de zon was nog niet onder. Treeske wordt overvallen door de herinnering aan haar moeder en twee broertjes. Hoe moeilijk voor haar het leven was, hoeveel zorgen zij om 'ons' moest hebben. 'Hier' merkte men niet dat het ergens oorlog was.

Elise was vaak stil en bedroefd. Was ze ziek?

Ik liep naar het tuinhok. Wat was de tuin van Frau Klein mooi, en het landschap ook. Ik had zin om te huilen, want plotseling voelde ik me alleen. Maman ...

Bijna een jaar zaten we nu in Nürnberg en Fürth, en Elise was alleen teruggegaan naar Brussel. Ze moest terug naar Maman, anders stierf ze nog liever. Ze zou zichzelf uithongeren. De firma Siemens had haar twee weken verlof gegeven, maar ze kwam niet meer terug ... Papa heeft er veel last door gekregen, geloof ik. Treeske voelt zich zonder Elise alleen en verlangt ook naar huis. Gelukkig was Nellie er nog, en Papa.

Als ze aandachtig kijkt naar een spin, die haar web maakt, en haar vijanden met een druppeltje gif verlamt, en dat ze eigenlijk bang is van spinnen, herinnert ze zich wat

Maman dikwijls zei, dat je een spin niet dood moest maken, maar eerder een vlieg, dat je juist de grote dikke vlieg elke keer zonder meer dood moest slaan, omdat die zijn tyfus verwekkende ziektekiemen in onze botervloot zaaide. De spin daarentegen, zijn waakzame vijand, die is je vriend en bondgenoot, voegde ze eraan toe.

(...)

Pasfoto (?) van Adolphe De Muylder, 1942. Gebrouilleerd met zijn familie, gymnasiast zonder beroep, niet gelukkig in zijn huwelijk, ploeterend door de crisisjaren, vertrok hij met 3 dochters naar het land waarmee België in oorlog was en belandt daar in de gevangenis ... Mijn moeder kijkt niet naar deze foto met droge ogen.

We zaten in de villa van Frau Klein, op een hoogte van 287 meter, bij de samenvoeging van de “Pegnitz” en de “Rednitz.” (Net boven Fürth.) Nabij de Michaeliskirche. Er was een grote tuin bij, met groenten, bloemen, peren. Weken en maanden gingen voorbij zonder nieuws van Lieske of Maman. Papa zei dat Duitsland flinke klappen had gekregen, bij Stalingrad, “maar praat er met niemand over.” (Het is 2 februari 1943.) Treeske werkt in de fabriek, verlangt naar haar vakantie van zes weken, en weet zeker dat ze niet meer terug zal keren. Tijdens de “Kermesse” (Sint-Jansvuur), op 24 juni 1943 krijgen ze de papieren: hun congé loopt van 1 augustus tot 8 september. Yvonne Delbaere, kamergenoot van Nellie, gaat ook mee. Papa raadt zijn dochters aan om vooral niet alles mee te nemen, maar kleren en persoonlijke spullen op hun kamer achter te laten. De laatste zondag vóór het vertrek gaan ze met z’n allen naar het centrum van Nürnberg, bekijken het standbeeld van Albrecht Dürer, bezoeken het museum van Oud-Nürnberg en vooral het Speelgoedmuseum. Als ze de volgende ochtend op het centraal station van Fürth staan - hoe nemen we afscheid van Papa, met kussen? -, zonder de aankomst van de trein af te wachten, kust papa Nellie en Thérèse, draait zich om en gaat weg zonder een woord te zeggen. Treeske schrijft: “Oude herinneringen ontwaken in mij, terwijl ik hem volg met mijn ogen. Alle bitterheid en wrok die zich in mij hadden opgehoopt vóór de oorlog vanwege zijn weerzinwekkende strengheid waren verdwenen, opgelost in mijn tranen. Papa, die, helemaal alleen nu, teruggaat naar zijn normale bezigheden: ik was vertederd.” De trein Nürnberg-Bruxelles-Oostende rijdt voor. Nellie schreeuwt: “Viens vite, Thérèse, dépêche-toi.”

Na bijna twee jaar waren wij jonge vrouwen geworden, vrijer door het feit dat we van huis gegaan waren, onafhankelijker, meer een persoonlijkheid, Nellie met haar 23, ik met mijn 17 jaar.

Station Nürnberg: twee nazi-controleurs: “Kontrolle! Fahrkarte und Ausweis, bitte!” Ze verwijderen zich. Een hevige regenbui. Een prachtig uitzicht op een rivier. Ons gelach en levendig gebabbel amuseerde zichtbaar een vrouwelijke passagier met aanvankelijk sombere gelaatstreken. Vooral het gekir van Yvonne Delbaere drong door tot in alle hoeken. Nellie en Yvonne deelden hetzelfde huis en dezelfde kamer in Fürth, hetzelfde strijkijzer, dezelfde maaltijden. Zij namen dezelfde tram naar de fabriek. Ik had geen band, met niemand. Papa bemoeide zich met mij. Ik ging dikwijls te voet naar het bos en plukte er bloemen voor op mijn kamer of voor Frau Klein.

De trein passeert het station van Schwabach. Ik krijg honger: “Hebben jullie geen honger? Zullen we iets eten?” - “Maar Treeske toch, het is nog geen 10 uur ...” Ik val in slaap. Würzburg. Schepen op de Main. Ik maak mijn lunchzakje open. Voor de eerste keer heeft Frau Klein mijn ontbijt klaargemaakt: een beetje koud vlees, twee eieren, wat kaas en een klein potje jam. Verder brood natuurlijk, en een paar mooie peren uit de tuin. Ook had ze een pakket klaargemaakt voor de avond, maar dat wil ik bewaren voor Maman en mijn twee broertjes, en niet te vergeten Lieske. Nellie had van papa een envelop met geld meegekregen voor Maman en een pakket levensmiddelen. En twee dozen met schoenen (voor Dolfke en Chris?). In Beieren waren we van de wereld afgesneden geweest, we wisten niets van concentratiekampen. Eén keer een foto - stiekem - van een galg met gehangenen. Langs de oever van de Main. De trein gaat traag. In de verte zien we een verwoeste brug. Steken de Main over. Vakwerkhuizen, grotendeels verwoest door bombardementen.

“Hela! Jullie twee! Praat wat zachter en hou eens op met dat lachen! Over 100 kilometer zijn we in Brussel en zien we Maman. En jij, Yvonne, jouw ouders. Wat zullen ze verrast zijn, nu ze niets weten van onze komst. Waarom lachen jullie zo?” - “Wel, Thérèse, kijk daar, in die andere coupé, zie je die dikke vent met die kop zo rood als een tomaat? Zie je hoe hij knikkebolt? Yvonne zei dat de r ... van zijn broek openstond, en dat hij zeker dronken was van een forse neut, dat hij zo knikkebolde.”

- “Maar Nellie toch, misschien voelt die man zich niet goed!”

Hevig schaterlachen van Yvonne en Nelly. Wat heb ik nou weer gezegd. Ze lijken wel gek! Ik moet eerlijk bekennen dat ik bij het zien van hun lachen op het laatst maar hard meelachte, zonder te weten waarom ...

Frankfurt. Over de oude *Mainbrücke*. Verwoesting alom, puin, stof. Ze worden stil. De dame tegenover hen zegt dat ze niet zo hoeven te schrikken, want dat het in België, Holland, Frankrijk en zelfs in Engeland veel erger was.

“Weet je, jongedames, ik ben zelf verbaasd over mijn kalmte, ik wacht de gebeurtenissen maar rustig af. Als het lot wil dat mijn familie en kinderen sterven, zullen we met velen deze wereld verlaten. Het zal de wil van God zijn en van onze Führer.”

Minuten van stilte. Toen borstelde ze even haar haar, pakte haar koffers, stond op, groette ons met een vriendelijke glimlach en wenste ons een gelukkige thuiskomst. Plotseling realiseer ik me dat ik in korte tijd een ander geworden ben. De serene en prettige sfeer was als bij toverslag verdwenen. Door deze vrouw was ik mij - als ik de uitdrukking mag gebruiken - rot geschrokken.

Keulen! Piepende remmen. Papa had gezegd:

“Daar moet je uit de trein gaan en een grote fles met water vullen aan de kraan. Dan heb je een grote fles 100% Eau de Cologne.”

Volgens zeggen van papa was de DOM gebouwd op een enorme stapel Romeinse overblijfselen uit de 9de eeuw.

Over de Rijnbrug. Prachtig zicht op de stad, ondanks verwoesting. Wijngaarden, mistige dalen.

Aix-la-Chapelle, Belgische grens. Belgische controleurs. Verwoeste huizen, verbrande daken. We worden bang. Ik huiver bij het idee dat er Maman, Lieske en mijn broers iets heel ergs kan zijn overkomen. Ik wil vlug bij Maman zijn, vlug, vlug. We gaan dieper België in. De Duitsers zijn hier, overtuigd van hun macht, veel vijandiger jegens ons. Ik ben diep teleurgesteld en zak weg in een diep zwart gat, maar één ding weet ik nu zeker: Ik ga niet meer terug naar Duitsland!

Alle drie schrikken we wakker als de trein stopt in Verviers. Ik had de hele reis al mijn *Guide Bleu* bij me. Ik lees: “Geboortestad van Henri Pirenne (1862 - 1935):

“Tu savais ça, toi, Nelly?”

- “Non, mais avec ton Guide Bleu, c’est pas difficile!”

Ze is zeker in een slecht humeur.

Met angstig piepende remmen: Luik! De trein maakt een omweg, naar het noorden. Herstal! Tienen (Tirlemont). Leuven. Veel Wehrmachtsoldaten, SS-Officieren, patrouillewagens, de ellende op de gezichten. Treeske:

“En dat allemaal à cause de ce fanatique bavarois!”

Nellie (*verschrikt*): “Thérèse, tais-toi! Tu sais ce que papa nous a dit avant de partir. Tu ne sauras donc jamais te taire. Ici, prends tes bagages et n’oublie rien. On va descendre bientôt! ”

Heel laat in de avond zijn we thuisgekomen. Mama was verhuisd naar een drie-kamerwoning met tuin op souterrain-hoogte, Av. du Cimetière 28 te Evere. (Enkele huizen vóór de “École Communale” (Basisschool)).

Wat betreft de thuiskomst citeer ik Treeske letterlijk. Al is de stijl niet vrij van het sentimentele meisjesboek, toch ben ik onder de indruk van haar verlangen om te schrijven - schrijven, vertellen en studeren is duidelijk een trek van de De Muylders!!

Quelle ne fut pas leur surprise! Oh! comme ils étaient contents de nous revoir ainsi soudain!²⁰

— "Oh! Nelly, Treeske... dat had ik me nooit kunnen voorstellen, zo ineens na al die jaren. En wat zijn jullie toch mooi geworden en zo fijn gekleed. Lieve kinderen, zijn jullie niet moe na zo'n lange reis? Fantastisch! En hoe gaat het met papa? Vertellen jullie nou eerst eens... maar gaan jullie eerst zitten, hier, op deze makkelijke stoelen."

— "Eerst de pakjes mama. Die hebben wij gisteren avond nog, ja, met papa, allemaal voor jullie ingepakt. Dit is voor Chris, en dit is voor jou Adolfke, van papa... ja he Treeske? En kijk eens hier mama, al hetgeen hier, in deze kleine koffer steekt, is voor jou." disait Nelly très excitée.

— "Et l'enveloppe Nelly, l'enveloppe..!"

— "Oh! ja mama, die was ik haast vergeten. Een dikke omslag voor jou, ook van papa, en eigenlijk ook een beetje van ons."

— 'En hier zit nog een klein pakje in; Frau Klein heeft dat voor mij speciaal klaar gemaakt. 'T is mijn avondmaal. K' weet eigenlijk niet wat er in steekt, maar dat heb ik voor jullie bewaard. Prachtig als we zo thuis komen, het is hier zo gezellig, zo dicht bij jou mama. Hebben jullie het niet te moeilijk gehad?' demandais-je ... et soudain je me mis à pleurer. Naturellement, tout le monde se mit à pleurer. Adolfke et Chris, intimidés, se cachèrent derrière maman, tandis que maman, d'une main s'essuyait le visage et de l'autre essayait d'ouvrir la volumineuse enveloppe de papa.

— "En waar is Lieske mama? We hebben voor haar ook een cadeautje meegebracht!" demandais-je encore.

— "Ja, waar is ze? Ze is nu al 19 jaar geworden. Ze is nooit ver weg hoor, misschien bij Yetti Claes of bij Irma Schamp, wie weet? Oh! kinderen, wat ben ik toch blij."

— "Met papa gaat het goed, maar hij zal zich nu ook wel eenzaam voelen, plots zo alleen. Spijtig dat we, in september al terug moeten gaan..." disait Nelly tristement.

— "Ik hoop maar dat jullie goed zullen slapen vannacht" disait maman, "want we horen haast alle nachten een hoop vliegtuigen voorbij vliegen. De mensen hebben er allemaal een heilige schrik van. En ... Chris en Adolfke moeten maar samen, in één bed slapen, en jullie, met z'n drieën dan in het grote bed. Ik zal mijn plan wel trekken..."

— "Nee hoor mama, we zullen ons plan wel trekken, hè, Nelly? Ik ga morgen gewoon bij Dora slapen. Je weet wel mama, Mevrouw Meers heeft nog een ouderwets bed op zolder staan. Ik vraag of ik daar alles mag opruimen en zodoende heb ik direct een leuke kamer. Mama, is dat geen goed idee? Mama, waaraan zit je nu te denken?"

— "Ik weet het niet Treeske. Soms ben ik zo moe van al dat denken dat ik doe! Ja, Mevrouw

²⁰ In het gezin van Adolphe De Muylder werd Frans en Vlaams door elkaar gepraat, soms werd binnen de zin overgeschakeld. Dit omdat volgens Charlotte haar moeder "geen woord Frans sprak." Nooit geleerd (!) Dat Treeske haar dus op het eind in het Frans citeert is opmerkelijk.

Meers zal dat zeker wel goed vinden. Maar nu naar bed!, want je weet wel, waar het hart van vol is..."

On voyait bien qu'il y avait encore toujours ce grand vide, ce grand chagrin de la mort d' Emma. Mais maman avait beaucoup de courage..... elle fredonnait (neuriede) toujours lorsqu'elle enlevait la poussière. Elle nous disait parfois, en souriant, qu' "un rayon de soleil pouvait faire danser la poussière!"

(...)

Av. de Cimetière 28, Evere. Het huis staat schuin in de hoek.

Op 7 september 1943, op het moment dat ik bezig ben mijn route uit te stippelen naar Duisburg - via Aix-la-Chapelle en de Duits-Nederlandse grens - om naar Charlotte te gaan die in Nijmegen woont, verpletteren de geallieerden Evere en zijn vliegveld met een tapijt van bommen.

Het was het tweede bombardement op onze gemeente van de acht in totaal.

Treeske springt door naar het bombardement van 2de Paasdag 10 april 1944, waarvan ze later het verslag hoorde van Maman, Lieske, Nellie en Chris. Er vielen 13 doden in Evere en 40 gewonden. Ze waren er vol van. In mei '44 was Evere in diepe rouw. En niemand wist waar Treeske uithing, ze hoopten maar dat ze bij Jan en Charlotte woonde.

Ze keert terug naar half september 1943, haar vlucht naar Jan en Charlotte. Het wordt de droevigste herfst van haar leven. Ze herinnert zich de roestkleur van de bomen rond de Abdij Ter Kameren (la Cambre), waar Papa zo vaak naartoe fietste met haar en haar zussen.

Ze herinnert zich niet meer de dag waarop Nellie naar Nürnberg vertrok. Maman had haar op een dag naar het Gare du Nord willen brengen. Maar Nelly was alleen gegaan, zonder haar. Ze wilde haar dat afscheid besparen. Thuis was Maman's gezicht vertrokken van verdriet, bijna zo erg als op de dag dat meneer pastoor Claas haar kwam vertellen dat Emma dood was ...

Ook omdat ze wist dat ook Treeske haar de volgende dag ging verlaten om naar Nijmegen, naar Charlotte te gaan...

Nellie is daar nog ongeveer zes maanden gebleven. Ze had haar vader opgezocht die in de gevangenis was opgesloten vanwege rebellie of zoiets. Hij was sterk vermagerd, heel ongelukkig, ze begon te huilen, toen ze hem zag. Ze had zo'n andere herinnering van hem, van zes weken geleden, toen hij nog gezond en krachtig was. Nu zag hij eruit of hij zijn verstand verloren was. Toch kon hij nog sissen tegen haar dat ze zo snel mogelijk terug naar huis moest gaan.

Hoe Nellie het deed heeft Treeske nooit geweten, maar zes maanden later, maart 1944, was Nellie weer thuis. En niet veel later werkte ze weer voor de Duitsers, in een mode-atelier, zgn. verstelwerk, zoals iedereen. Want wie heeft er niet gewerkt voor de Duitsers in de oorlog, hier in België?

En tijdens de bevrijding van Brussel - op 3 september 1944 - door generaal Montgomery met zijn gepantserde tanks begon iedereen voor de Engelsen te werken, en Nellie ook, als kantoorbediende in het centrum van Brussel.

Wat ben je dikwijls stijfkoppig, als je jong bent! Was ik, Treeske, maar met Nellie mee naar Nürnberg gegaan. Dan had ik niet al die ellende en angst doorgemaakt! Op die mooie dag in september 1943 kwam ik met Maman aan op de place Roeier, de grote klok van het Gare du Noord stond op 7.20 u en Maman zei niets meer ... De hele week had ik met haar felle ruzies uitgevochten, omdat Maman niet wilde dat ik ging. Maar ik vond dat ik verplichtingen had en dat ik absoluut Jan, Charlotte en hun kinderen in Nijmegen wilde zien, het werd een *idée fixe*.

“Maar ik kom terug, mama, ik kom terug!”

Zo ging ik vijftig jaar geleden, in 1943, nauwelijks 17 jaar oud, met de trein van Brussel naar Duisburg, waar mijn schoonbroer Jan Beukering werkte als “frontalen” (grensarbeider), met het doel om uiteindelijk met de medeplichtigheid van Jan te

proberen de grens bij Kranenburg over te steken. Jan was die grens honderd keer overgegaan, maar wel met papieren die in orde waren!

Ik begon de stations te herkennen waar ik met Nellie en Yvonne was geweest: Leuven, Tienen, Waremmе, Herstel, Luik, Aix-la-Chapelle. Twee Duitse controleurs vroegen naar mijn papieren en onderzochten de inhoud van mijn donkerblauwe koffer. Papieren waren in orde, ik had niets aan te geven en kon mijn siësta vervolgen. Mijn siësta? Zonder te weten wat ik deed en met de grootste naïviteit op het gezicht ben ik uit de trein gestapt!

Met mijn koffertje in de hand, mijn kastanjebruine krullen tot mijn middel, die ik in '41 van Emma had geërfd, mijn slankheid - want ik was opnieuw sterk vermagerd sinds mijn aankomst in Brussel zes weken geleden - mijn volle jeugd en mijn perfecte kennis van het Duits, zou mijn avontuur vast en zeker slagen.

Een keurig nette stationschef met een fluitje in de hand zag mij aankomen ... keek mij onderzoekend aan, fronste zijn wenkbrauwen. Tamelijk nors vroeg hij me wat ik zocht ...

Ik voelde me van binnen ongerust en zenuwachtig, maar met een blik waarin ik alle sympathie legde die ik op kon brengen, vroeg ik hem aan welk perron de trein naar Duisburg stond. Met een stralende glimlach die me volledig deed ontspannen vroeg hij mij hem te volgen naar een ander perron. Daar wachtte de trein Aix-la-Chapelle naar Duisburg. Vertrek. Eerste stop: Mönchengladbach. Dan Krefeld. Dan Duisburg. Metaalindustrie, stapelplaats van kolen. Grootste rivierhaven van de wereld. Ik ben aangekomen. Het eerste wat ik ga doen is het adres opzoeken dat Jan me gegeven heeft. "Ik hoop maar dat hij er is," denk ik ongerust. O, wat een deprimerende stad is dat, Duisburg. Overal kolengruis, verwoeste huizenblokken, brug kapot, wegen gebombardeerd en vol bomtrechters, chagrijnige gezichten van de mensen ... En dan heb ik het nog niet eens over de voorsteden in het noorden, die bijna volledig verwoest zijn.

Sedert twee maanden alweer werkte ik als "meisje voor alles" in de keuken van hotel *Duisburgerhof* of zoiets, dat vlakbij het imposante stadhuis lag. Als het ware met een broederlijke vriendschap en met vereende krachten hielp Jan Beukering - echtgenoot van Charlotte - mij vanaf die eerste dagen bij mijn pogingen werk te vinden via het "Anwerbungsbüro"! Ik weet niet hoe ik het had gedaan zonder hem....

Deels door zijn verschijning maar ook door de manier waarop hij sprak wekte Jan vertrouwen, hij had de gave te overtuigen, zelfs te ontroeren. Ook kan ik zeggen dat hij echt mooi was, elegant, gedistingeerd. Hij was elektricien van beroep, verbleef voor zijn werk in Duisburg, woonde in een stad vlak over de grens.

Omdat ik zijn schoonzus was, nog maar 17 jaar en omdat er in het hotel behoefte was aan hulp bij het werk, scheen het de directie van het hotel normaal om mij niet naar Nürnberg te sturen.

Eenmaal in het hotel aangekomen werd ik voorgesteld aan de beheerster, een dame op leeftijd. Ik herinner me goed hoe aardig ze was. Haar grijze haren stonden heel charmant. Haar stem was zacht toen ze tegen mij zei: "Om eerlijk te zijn ben ik niet degene die hier het werk verdeelt onder het personeel, dat is Frau ... (van de SA = Sturm Abteilung). Het is idioot, geef ik toe, maar ... hecht er toch maar geen belang aan. Die vrouw bezit enkele eigenschappen die ik waardeer, hoewel we het niet op alle punten eens zijn ... Op een dag zal ik je alles vertellen wat ik denk over ... maar niet nu, als je het goed vindt. Voor dit moment moet je naar de keuken gaan, iets eten en wachten tot je directe superieur komt voor de instructies." En met een bijna

onhoorbare stem, prevelend: “Alles doen wat ze zegt! Die vrouw is gevaarlijk.” En die vrouw was gevaarlijk! Vooral omdat ik niet van haar hield, maar ook omdat zij mij niet uit kon staan. Op een dag, na een tamelijk heftige discussie - ik zie me nog bezig met het schoonmaken van de groente aan het ene eind van de tafel die gelukkig achter in de keuken stond - gooide ze een mes naar me, niks minder! Ik liep naar de deur, en terwijl ik al mijn beheersing nodig had om niet terug te gooien, ging ik naar buiten. Het was maar goed dat ik wel iets beters te doen had, want de giftigheid van haar blik en stem sprak boekdelen.

Toen ik Jan weer zag, vroeg ik meteen: “Wanneer gaan we het nu riskeren, Jan? Ik wil hier absoluut weg, hoor! Als je eens wist wat een hekel ik aan al deze mensen heb!” - “Ik wil je illusies niet wegnemen, hoor, Treeske, maar zoiets moet met de nodige voorzorgen en net op het goede ogenblik gebeuren. En ik denk niet dat het nu het goede moment is! We riskeren beiden een hoop last. Nijmegen ondergaat een ware hongersnood en bombardementen ...”²¹ Hij beurde me toch weer een beetje op, en beloofde me een brief van Charlotte bij zich te hebben bij onze volgende ontmoeting. Gedwee liet ik me door hem terugbrengen naar het hotel.

Pas twee maanden zijn voorbij sinds mijn aankomst in Duisburg. De geallieerde bombardementen werden erger. Een paar gezinnen evacueerden uit de stad om elders hun toevlucht te zoeken, bij familie of vrienden. Grote angst onder de mensen. Sombere voorgevoelens. De hitte die vrijkomt uit de puinen en het stof dat overal doordringt. De oogsten gaan verloren. Maar in het hotel gaat het allemaal nog. Een koude en vochtige ochtend. Opgestaan om 6 uur, om 7 uur terug van de mis - die maar een half uurtje duurt - in de Salvatorkirche, die ook zwaar getroffen is tijdens de laatste bombardementen. Ik vertrouwde maar op mijn beschermengel en op maman, als ik de stadssirenes hoorde. Hoe vaak had ik al niet mijn longen uit mijn lijf moeten lopen in de richting van een “Bunker”!²²

Sinds een paar dagen werkte ik niet meer als keuken-, maar als kamermeisje. Ik denk dat de gérante van het hotel er de hand in had ...

Elke zondagmorgen werd het ‘petit-déjeuner’ op onze kamer gebracht. (Ik deelde mijn kamer met een jonge Oekraïense.) Een mooie rustieke pot met grote bloemen stond midden in de kamer op de ronde tafel, die tegelijk als schrijftafel diende. Ik herinner me nog precies de grote kruik van bruin aardewerk waaruit de aroma van de koffie steeg en de witte kom melk en de drie kleine broodjes ...

Als ik ‘s avonds klaar was met mijn werk, viel ik van moeheid in een diepe slaap. Plotseling werd ik wakker van iets ongewoons. De hele kamer baadde in licht. Ik keek op mijn wekker: 22.00 u. De gordijnen en overgordijnen stonden in brand, heel vreemd, zonder geluid!

Terwijl het Oekraïense meisje naar beneden ging om te schuilen in de bunker, kleedde ik me aan, pakte mijn koffer, ging ook naar de bunker, en zweerde dat ik vóór het volgende weekend bij Charlotte zou zijn. Ik was niet van plan om me hier te laten roosteren!

Jan was een nette man maar veel lef had hij niet! Maar toen hij mijn ontreddering zag, en de toestand van het hotel die versperd was door het puin en met man en

²¹ Dit was dus sterk overdreven. Nijmegen kreeg één vergissingsbombardement te verduren, maar dat was pas op 22 februari 1944 en voedsel was schaars, maar niet om te spreken van een ‘ware hongersnood.’

²² Versterkte schuilplaats, voorzien van stapelbedden, tafels, stoelen en sanitair. Er konden duizenden mensen in en had meerdere verdiepingen.

macht toegankelijk gemaakt moest worden, de duistere lucht en het stof op mijn kleren, stemde hij toe met mij mee te gaan, maar wel tot de grens, tot Kranenburg. Het was de tijd rond kerst 1944²³. Ik ben dus 3 maanden in Duisburg geweest. Maar de grenspolitie, de douane? Hoe kan ik die ontlopen? Daar had ik nog niet aan gedacht ...

“Haben Sie ihre Papiere, bitte?

“Ich gehe meine Schwester besuchen, bitte Herr, nur für einen Tag!”

Het was 6 uur ‘s avonds en het zal niemand verbazen dat ze me vriendelijk opsloten in de cel van de gevangenis in Kleve, een kilometer of 9,5 van de grens met Holland. In het tot gevangenis omgebouwde kasteel Schwanenburg werd ik een paar uur lang reglementair ondervraagd, en lieten ze me plaatsnemen, zonder mijn bagage, in een kamertje van 2,5 bij 1,5 met een eenpersoons-opklapbed, een stoel, een zinken plasemmer en een tafeltje. Een grote deur en daar tegenover een tralieraam, zo hoog dat je er niets doorheen kon werpen, zelfs geen blik. Ik moest een nacht in deze gevangenis blijven, hadden ze gezegd, de tijd die nodig was om inlichtingen over mij te verzamelen. In werkelijkheid heb ik drie weken vastgezeten! En die drie weken leken mij een eeuwigheid.

Ze hadden me dus beleefd verzocht de cel te betreden tegen 6 uur ‘s avonds en ik had sedert die ochtend niets gegeten, en ik had trouwens voor één keer geen honger. Na mijn eerste verbijstering zei ik tegen mezelf dat het enige wat mij te doen stond, was dat ik mijn bed liet zakken en erop ging liggen. Er was wel een kruik met water en een mok, maar ik had geen dorst. Ik wist niet of het allemaal wel schoon was en verder zag ik bijna niets om me heen, want er hing maar een klein peertje aan het plafond. ...

Ik gleed ten slotte helemaal onder de dekens, zei mijn gebeden op, en terwijl ik aan Maman dacht, aan Papa, mijn zusters en broertjes viel ik in slaap.

²³ Het is nu gevaarlijk in Nijmegen, sinds september frontstad. (AB)

Schwanenburg in 2016. Het moet zijn dat Treeske er inmiddels aan gewend was, zodat het haar niet meer opviel, maar Kleve was op 7 oktober 1944 zwaar gebombardeerd.

De volgende morgen om 6 uur in de diepste duisternis en bij een temperatuur die me deed bibberen ondanks de deken, want het was ergens eind december 1944, besloot ik me een beetje op te frissen met het water in de kruik. Het was koud, helder en goed drinkbaar. Toen ging ik maar weer in bed in afwachting van iemand die kwam. Misschien tegen achten? ...

Honger verhinderde dat ik in slaap viel. Tien minuten bleef ik kalm, maar ik werd neerslachtig en kreeg diepe spijt. Ik ging op de rand van het bed zitten, probeerde aan iets anders te denken dan aan een simpele snee bruin brood. Er was niets te horen, geen enkel geluid in de gangen. Waren ze me vergeten? Maar dat was toch niet mogelijk?

Het werd dag en ik zag een streep zonlicht hoog door het tralieraam tegen het plafond, als een stel draden die met het stof in de cel speelden.

Opnieuw ging ik languit in bed liggen onder de deken. Mijn ogen gingen werktuiglijk in de richting van het raam en ik ontdekte een klein doorschijnend wolkje, die een hoek uitsneed van de lucht in het zuiden. Een tweede volgde spoedig. Het leek alsof het weer veranderde. Ik hoorde de wind sterker en sterker waaien in het bos niet ver van de gevangenis.

Plotseling werd ik wakker. Ik baadde in koud zweet. Nauwelijks overeind gekomen in zithouding, besepte ik dat mijn huidige situatie op een nachtmerrie begon te lijken. Nog steeds hoorde ik scherp de angstaanjagende adem van de wind, maar zelfs de

muren van mijn cel huiverden alsof ze aan het schudden gebracht werden door hevige schokken. Tochtwinden floten door het sleutelgat en onder de zware deur. Ik sprong op en rende schreeuwend naar de deur. Was het een aardbeving of weer een van die vreselijke bombardementen? Ik schreeuwde harder, maar niemand kwam. Er viel niets anders te doen dan weer in bed te gaan liggen. Ik herinner me dat ik op mijn horloge keek. Het was 9 uur in de avond. Wilden ze me dood en hadden ze me al veroordeeld?

Buiten ging de storm liggen. Plotseling hield ik de adem in om beter te kunnen horen. Ik had een zacht geluid opgevangen, de klank van een sleutel. Snel ging ik bij de deur staan. Nauwelijks had ik mijn hand op de deur of deze ging open, een gezicht plakte bijna tegen de mijne, zodat ik een stap terug moest doen.

“Hier ist ihre Suppe, Brot, Seife und frisch Wasser. Gedulden sie sich! Ich werde mich ärgern wenn sie so viel Geräusch machen. Morgen komme ich wieder. So, beruhigen sie sich jetzt ...”

- “Bitte Frau, lassen sie mich heraus gehen? Bitte sehr ... bitte!”

Uiteindelijk begreep ik dat ik niet met een normaal iemand van doen had. Alleen al de ogen van die vrouw, ze leek uit de hel ontsnapt, ze hadden een duistere glans, terwijl haar haren die onder de muts uitstaken op stokjes leken, die met een nijdig geluid tegen elkaar stootten bij iedere beweging die ze maakte. En toen ze de zware deur achter zich sloot, leek het alsof de hele toren, uit zijn middeleeuwse voegen gerukt, zou neerstorten op mijn hoofd.

Ik heb bijna de hele nacht gehuild. Vroeg in de ochtend stond ik zachtjes op. Het vasten had mijn lichaam dun gemaakt, en ik begon de notie van tijd en van de dingen langzaam te verliezen. En als ik nou maar een komen en gaan zou horen ... maar niets!

Ik begon te bibberen van de kou ... Het liefst wilde ik meteen sterven! Terwijl ik mijn vingers dwong te zoeken in mijn haar naar een speld, bad ik:

“God, kom me helpen, alstublieft mijn God, help mij ... alstublieft.”

Ik dacht dat ik in geen eeuwigheid nog een van mijn haarspelden zou vinden.

Uiteindelijk vond ik er toch een ... Ik ging op m'n knieën op bed zitten. Plotseling voelde ik me rustig en ik wist wat ik ging doen. Ik was echt niet van plan om me van kant te maken, wat ik wilde was zonder gevaar, maar het moest natuurlijk wel lukken

...

Terwijl ik Maman bad me te helpen, boog ik de haarspeld helemaal open en toen weer dicht, boog haar nogmaals open en dicht, tot ze brak. De gebroken kant had een scherpe punt.

Ik begon schrammen te maken in de huid van mijn linkerpols, toen kerven, steeds dieper. Het bloed begon zacht te stromen, ik pakte een paar kruimels brood die op de grond lagen onder het tafeltje, en mengde die met zoveel mogelijk bloed. Het mengsel legde ik op mijn vuist, en probeerde er nog een beetje meer mooi rood bloed uit de wond aan toe te voegen!

Ik bestudeerde mijn werk nauwkeurig ... toen begon ik te brullen zo hard ik maar kon! Toen, buiten adem, ging ik met mijn rug tegen de muur staan tegenover de deur. Een rilling herinnerde mij aan het dreigende gevaar van een te lang durende pauze bij de verminking van mijn vuist. Op het brullen volgde een voor mij onbegrijpelijke kalmte.

Werktuiglijk keek ik om mij heen. Ik zag de zware eikenhouten stoel, pakte haar met beide handen en smiet haar uit alle macht tegen de deur, terwijl ik bleef gillen zo hard ik kon! En nog een keer, en nog een keer ... Ineens zag ik dat de kerf in mijn

vuist mijn enige witte hemd met bloed had besmeurd.

Plotseling stappen en gevloek! De 'vasistas'²⁴ sperde van schrik de ogen als een ram, ... een snerpande kreet en toen een sleutel die in het slot draaide.

- "Unglückliche, die du bist! Was haben Sie gemacht? Sind Sie wahnsinnig geworden?"

- "Diese Zelle macht mich wahnsinnig, begreifen Sie das nicht? Oh Gott, wenn ich verpflichtet werde zurück zu kehren in diese Hölle, dan möchte ich lieber sofort sterben. Bitte, leiten Sie mir bei dem Herr Doktor, ich bin ergänzung entziehen!"

(?? de uitputting nabij of aan de dood ontsnapt ?)

Ik deed enkele stappen in de richting van de uitgang en liet haar mijn bloedende pols zien. Ik was zeker te zwak om het voor elkaar te krijgen, maar ik dacht: "Eindelijk de vrijheid misschien!" en met nog net genoeg tegenwoordigheid van geest om mijn voorarm onder mij weg te stoppen, gleed ik zachtjes op de grond ...

Ik hoorde stemmen in de verte ... als in een mist.

- "... Donnerwetter nochmals! Sagen Sie mir, wer hat Ihnen das Befehl gegeben dieses heranwachsendes Mädchen so zu behandeln? Und was noch schlimmer ist, Sie lassen sie verhungern ... Holen Sie die Flasche Selterswasser (spuitwater), schnell!"

Hoe goed voelde ik me nu. Ik bleef languit liggen zonder me te bewegen. Ik had op kunnen staan en spreken, maar daar had ik geen zin in. In deze houding bleef ik luisteren naar hun conversatie. Niet bewegen ... dat was altijd winst.

- "... Sie ist hübsch, aber sehr mager und ein bißchen schwach. Wächterin, was gibt's, haben Sie Wasser? So, jetzt gehen Sie dahinten! Sie soll'n dich nicht sehen, verstanden?"

- "Aber sie soll wieder gleich gesund werden, Herr Doktor. Sollte sich diese Wunde anstecken?"

- "Nein, Wächterin, dies ist nur eine Fleischwunde! Aber was du gemacht hast ist nicht begreiflich. Das Mädchen hat drei Tage lang wirklich einen Kalvarienberg geklettert! Sehen Sie ihre Unterkleidung ... schrecklich! Das Kind konnte sich nicht waschen die zwei erste Tage, weil sie keine Seife hatte! Sind sie unempfindlich geworden, Wächterin?"

- "Ich kann nichts dafür ..."

- "Ich kann nichts dafür! O, du kannst nichts dafür? Das ist ein Wunder daß sie noch im Leben ist!"

Ik deed een laatste poging om te blijven liggen met de ogen dicht, maar na een minuutje deed ik ze toch open en terwijl ik overeind kwam ...

- "Verzeihen Sie mir, bitte Herr Doktor, ich fühle mich immer noch zu schwach um Ihnen meine Ereignisse zu erzählen, und sogar die Umstände, so sehr ich auch möchte, kann ich jetzt nicht zusammenfassen."

"Wollen Sie damit sagen dass Sie alle Hilfe bekommen haben welche Sie nötig gehabt haben?"

Hij glimlachte vilein.

Ik beantwoordde zijn glimlach.

- "Ich habe Vertrauen in Ihnen, Herr Doktor."

- "Wir sollen sehen was am besten passen sollte. Wächterin, stellen Sie keine

²⁴ Van het Duitse 'Was ist das?'

Fragen und geben Sie ihr das Brot und das übrige Milch! Und, Vorsicht! Dass man Sie still trägt, hörst du?”

Ik moet zeggen dat de temperatuur van het vertrek al die tijd minstens ... tweehonderd graden celsius was!

De dokter trok zich terug. Ik herinner me vaag een paar trappen die ik opgegaan ben en een bed dat me opving. Toen sliep ik in.

Ik heb drie weken in de gevangenis doorgebracht, al verlangde ik nog zo heftig om op een dag over de Duitse grens te gaan om provisorisch in te trekken bij mijn zus in Nijmegen!

Een snelle inspectie van mijn nieuwe cel leerde me dat er 5 bedden in stonden: twee bedden op elkaar aan de ene en drie bedden op elkaar aan de andere kant. De vrouwelijke gevangenen brachten me snel op de hoogte van mijn nieuwe situatie en hoe ik me moest gedragen, wilde ik geen problemen met hen krijgen.

- “We hebben nog meer goed nieuws voor u ... Een bestelbusje komt u morgen om 7.00 u ophalen om in de koekfabriek te werken, tot 17.00 u ‘s avonds. Ons ook trouwens. En denk eraan: blijf van de koekjes af!”

Ik zuchtte, maar bedacht dat het beter was om een hele dag te werken dan om niets te doen in een cel.

Duizend gedachten draaiden nog lang rond in mijn hoofd. Het lukte me uiteindelijk om in te slapen tot een snerpande bel me weer wekte. In het donker wasten we ons en deden vlechten in ons haar.

“Kommen Sie mit! Hinter mir und im Ruhe!”

Wij volgden de bewaakster in ganzenpas naar de refter. Aan kop liep de hoofd-gevangene van onze cel. Het was 7 uur. We kregen een kwartiertje om twee sneetjes brood te eten met surrogaatboter. De fluiten van de groepsleiders bliezen voor het appèl.

“Ein jeder im Lieferwagen, schnell!”

Ondanks de bombardementen en af en toe explosies vlakbij moesten we half verlamd van angst in het busje klimmen. Dit zes van de zeven dagen in de week. Om 5 uur ‘s avonds kwamen we terug. We kregen ‘s middags niets te eten en wee degeen die van de koekjes durfde te eten ... Op een dag deed ik het toch en dat heb ik geweten: ik had gezegd dat ik het koekje van iemand had gekregen. Toen moesten alle gevangenen met de rug tegen de muur gaan staan en ik moest langs hen lopen om hem of haar aan te wijzen die me dat stomme koekje had gegeven! Toen ik niemand aan kon wijzen, is de zaak daarbij gebleven. Maar iedereen was heel bang, ikzelf inclusief. Ik vervloekte het “beest” dat puur voor de discipline onmiddellijk rapport had opgemaakt.

Tegen 18.00 u, nadat de fluitjes voor het verzamelen onze trommelvliezen nogmaals bijna deden springen, deelde men warme bouillon uit, die een blauwe glans had alsof ze er petroleum in gedaan hadden (of naar men zei: zuiveringszout tegen de seksuele neigingen??), eerlijk waar! Verder serveerde men een puree van koolraap met iets van gebakken vis of weet ik veel wat ...

Ongeveer drie weken later werd ik vrijgelaten! O, wat een diepe vreugde heb ik toen gevoeld.

Ik liep onder de hoofdpoot door in het gezelschap van een bewaker. Toen - geschiedenis die ik me direct herinner als ik in bad zit - zag ik de SA-vrouw, de bazin van het hotel, die me tot de orde riep, maar nu zonder knuppel! Het was echt zo, zij wachtte me op. Altijd zal ik me de dag herinneren dat ze, één keer maar, haar hand

ophief om me te slaan, een hand als een Duitse kolenschop! En ik vergeet ook nooit de beruchte dag waarop ze het slagersmes naar me gooide ...

Daar stond ze, het rotwijf kwam me zonder twijfel halen voor het hotel. Ze keek me verbluft aan, verrast omdat ik zo veranderd was. De avond tevoren had één van mijn celgenoten mij geholpen om krullen te zetten. Mijn haren waren minstens 10 centimeter gegroeid en omdat ik flink vermagerd was ...

Haar groet met een lichte buiging van mijn hoofd beantwoordend keerde ik terug naar het hotel zonder me verder om haar te bekommeren. In de hal van het hotel kon ze niet laten me te vragen:

“Haben Sie ihre Frechheit verloren?”

en gebod me een beetje op te schieten. Er was absoluut geen tijd om elkaar dwaasheden naar het hoofd te slingeren, want we werden tegen de grond gesmakt. Ik dacht alleen maar aan Maman, en dat kalmeerde me snel.

“Kann ich etwas zu essen und zu trinken haben, bitte?”

vraag ik aan de vrouw die schijnbaar de enige was in het hotel. Deze vrouw, die de rol van kampbeul had kunnen vervullen voor de nazi's, scheen wat voorzichtiger geworden omdat ze waarschijnlijk répresailles voorzag. Althans, ze opperde dat ik in de keuken ging kijken. Het was inmiddels 1945, ongeveer 15 januari ...

De bombardementen op Duisburg werden steeds heviger, het was nu de beurt aan het rijk van Hitler om te lijden, en wij zaten er middenin. Wij waren doodsbang. En omdat we wisten dat we niet konden vluchten, werden we fatalisten.

Om acht uur moesten we klaar zijn met ons ontbijt en klaar staan om met het werk te beginnen, karretje in de hand. Het hotel was praktisch een ruïne, maar het werk moest doorgaan zoals altijd. Discipline vóór alles en bovendien waren alle kamers - waarvan enkele nog in goede staat - bezet. Ik keek op de gangklok, die stond op 7 u 52. “Kom,” zei een kamerjuffrouw die achter mij liep met haar kar, “schiet op ...!” Op hetzelfde moment scheurde de bovenste etage van het hotel letterlijk open. Uit de spleet ontsnapte dikke zwarte rook, alsof ze uit de muil van een kanon kwam. Zo snel ik kon vloog ik van het trapportaal naar beneden, struikelend over mensen die al over elkaar heen gevallen waren. Terwijl ik me stevig vasthield aan de trapleuning, kwam ik zonder vallen beneden. Ik liep net in de kelder - helemaal verstevigd - toen een formidabele knal het gebouw op zijn grondvesten deed schudden. Je kon alleen nog steun zoeken bij de grond, want de muren begonnen af te brokkelen. De deur van de kelder bleef maar open- en dichtgaan om mensen door te laten, en vanwege de stofwolken hoestten we ons de longen uit het lijf. Soms werden de muren van de kelder gloeiend heet, terwijl doffe ontploffingen de fundamenteën van het gebouw deden schudden. Toch hield de kelder zich goed! Het leek of de bommen godzijdank om het hotel heen vielen. De hitte die van de muren kwam was ondraaglijk. Iedereen begon hardop te bidden, je hoorde alle talen ... -

“O mijn God, wij zijn in de hell!”

zei een klein besje, helemaal zwart van de rook. De rook? De rook was bijna helemaal opgelost en verdwenen door een opening die blijkbaar een kelderraam was!

-

“Ja zeker, een kelderraam! Vlug, doe lappen om je handen, en graaf, haal een schop, een pikhouweel of iets anders en graaf, vlug! Het is onze laatste kans ... de kelderramen!”

En wij vonden ze! Eén voor één kropen we naar buiten, met gescheurde kleren. Mijn knieën, helemaal aan flarden, bloedden. Mijn handen met vermorzelde vingers

bloedden ook. Mijn ogen, rood en gezwollen door de rook, prikten hevig. Ongeveer 10 meter van het hotel, of wat daar van over was, was een enorme krater, een enorm gat geslagen door een enorme bom die ons had moeten verpletteren alsof het niets was. De brancardiers van het Rode Kruis zagen de toestand waarin ik verkeerde en brachten me onmiddellijk naar het ziekenhuis waar ze me werkelijk goed hebben verzorgd. Mijn wonden en brandplekken waren snel op weg te genezen, maar mijn ogen hebben me nog lange tijd veel pijn gedaan. De Duitsers werden veel aardiger en behulpzamer jegens ons. Wat niet wilde zeggen dat we niet moesten werken, zoals iedereen, als we tenminste rantsoenbonnen wilden hebben van de stad. Er was een enorme vraag naar glazenmakers. Ik werd onmiddellijk aangenomen, want het bedrijf kende Jan Beukering heel goed. Ik heb Jan zelf niet teruggezien. Was hij weer terug naar Holland gegaan?

Nadat ik een overall had gekregen en gereedschap om iets te doen aan de winderige, vochtige en gehavende gebouwen ging ik op weg onder de hoede van een ploeg heel sympathieke Hollandse arbeiders. Er zaten ook andere nationaliteiten bij en tijdelijke 'immigranten': Italianen, Belgen, Fransen, Tsjecho-Slowaken en zelfs Mongolen! Ze verbleven allemaal verplicht in nieuwe barakken, van de andere stedelingen gescheiden door een simpel stuk gaas. Daar er geen permanente bewaking was, kreeg ik het kamertje dat normaal bestemd was voor de surveillant. Wat was ik er blij mee, een kamertje voor mezelf alleen en diezelfde dag al had ik kleine katoenen, bebloemde gordijnen gemaakt vóór het enige raampje ... zo kon niemand mij van buitenaf zien. Omdat ik heel gelovig was, was ik ook altijd kuis. En verder heb ik het geluk gehad dat ik nooit agressief benaderd ben door wie dan ook. Na het toilet deed ik altijd meteen weer mijn overall aan. Ik ging er zelfs in slapen, want bij het minste alarm pakte ik mijn koffer en hup, roef roef naar de bunker. Maman en Papa dat weet ik zeker, zouden zeker zonder ophouden bidden voor mijn bescherming. Oh! Daarboven heeft de goede God Maman dikwijls horen zeggen, de laatste tijd misschien wel onder tranen, dat ...

“Als Hij me wilde beschermen en me gezond en wel thuis zou willen brengen, dat zij, Maman, zichzelf zou offeren in haar stoel, dat ze zou gaan tot ...”

Op mijn beurt ging ik op mijn knieën vóór mijn bed, op de grond, ook ik zei met gevouwen handen mijn gebed, lang heb ik gebeden tot de Heilige Maagd met de zoete glimlach en plotseling viel alles stil: de wind, de noordenwind, het alarm van de sirenes, en dan, heel langzaam, zonder dat ik wist waar het vandaan kwam, drong een lichtstraal mijn donkere kamertje binnen en de duidelijke gestalte van een vrouw tekende zich af op mijn muur,

“Maman ...”, dacht ik, “Maman, als jij dat eens was!”

(...)

Wij waren niet met velen toen we als ratten uit de tralieramen van de kelder kropen, uit wat een groot hotel was geweest! Om mij heen kijkend zag ik dat de stad een vuurzee was, knetterend onder een gordijn van stof en rook. Ik begon te rillen, hoewel mijn lichaam nat van het zweet was. Ik voelde een ijskoude wind door mijn wollen jurk, of wat er van over was, trekken en op hetzelfde moment realiseerde ik

mij dat ik mijn koffer in de kelder had laten staan.²⁵ Ik dacht:

“Wat er ook van komt, die haal ik morgen op!”

Ondanks de winterkou voelde ik de hitte die zich losmaakte uit het duister die zich over het hotel en de omgeving van Duisburg had gelegd.

Plotseling werd een van de bruggen op de linkeroever opnieuw gebombardeerd en zonder een enkel alarm van de sirene. Ook ik rende als een haas naar één van de bunkers. Ik kwam voorbij het - vernielde - standbeeld van Gerhard Mercator, dat zich bevond in het centrum van de “Burgplatz”, een plein dat ik goed kende, omdat ik er ‘s zondags als ik geen dienst had vaak heenging, het was kortgeleden nog een gezellig, beschaduwde plein omzoomd door café’s waar een orkest nostalgische liedjes speelde, vlakbij het centrum van de stad. En nu! Mijn God ... geen boom stond nog overeind. Ontschorste tronken, verbrand en naakt lagen ter aarde, losgerukt met de wortels in de lucht. En de grond! Oh, de grond was bezaaid met allerlei soorten lijken. Er hing een lucht om te stikken, want in bijna alle huizen brandde het vuur nog zo hevig dat ik er onmogelijk naartoe kon om te zoeken naar wat dan ook. Onmogelijk. Het was te gevaarlijk om nog langer te blijven.

Ik kwam gezond en wel, maar buiten adem, bij de ingang van de bunker. Toen, heel bizar, volgde op het geluid van de bommen en ontploffingen een dubbelzinnige stilte. Werktuiglijk, zonder te beseffen wat ik deed ging ik in tegengestelde richting terug naar het hotel om mijn koffer te halen ...

Met de grootste moeite - vanwege mijn brandplekken en tien ontvelde vingers - lukte het mij mijn koffer tussen de andere uit het karretje te vissen dat daar nog stond, ... tijdelijk ...

(...)

In januari 1945 staan de Russische, Britse en Amerikaanse troepen voor de poorten van Duitsland. Drie Russische legers rukken op richting Berlijn, zij hebben Tsjecho-Slowakije al bezet en Oost-Pruisen omsingeld. Alle in het westen overgebleven Duitse troepen worden ondanks de uitputting van de manschappen naar het Oostfront gedirigeerd, terwijl de geallieerde luchtmacht genadeloos de wapenfabrieken in de industriegebieden bombardeert, waaronder ... Duisburg.

De weinige Duitse winkeliers die zich in de kelders verscholen hebben leggen ons uit dat hun laatste voorraden zijn uitgeput en dat zij erover denken Duisburg te verlaten en naar het westen te vluchten, zolang dat nog kan.

Dan maken zij, ondanks het bevel om niet tot wanhoop en paniek te vervallen, hun bezittingen liever stiekem en heel geleidelijk te gelde dan dat zij ze kwijtraken. Om de dringendste behoeften te lenigen slachten zij een groot deel van hun vee, en dat is maar goed ook, want korte tijd later zullen de dieren met honderden tegelijk creperen.

Voor mij was alles een stuk gemakkelijker geworden. Ik werkte bijna niet meer. Het moet gezegd dat mijn ploeg en ik, behalve dan de jankende horde opgejaagde mensen die met te velen elke hoek van de zwaar beschadigde huizen in beslag genomen hadden, best konden proberen ruiten in te zetten zoveel we wilden, maar

²⁵ Vanwege de dagelijkse bombardementen had de directie van het hotel de gasten en het personeel geadviseerd hun koffers in de kelder te zetten.

dat het niets hielp, omdat een paar uur later andere ruiten weer kapot waren! We werden goed betaald voor het nietsdoen. Ik had *Reichspfennige* met hakenkruis en adelaar met gespreide vleugels en *Marke* meer dan genoeg. Dus, om niet in somberheid te vervallen en te proberen te doen alsof ik een normaal leven leidde, ging ik elke week naar de kapper, liever: kapster, om *Wassermelle*²⁶ te laten zetten.

Bij het eerste daglicht verschenen jachtvliegtuigen en bombardeerden opnieuw de rivierhavens, en ontelbare vliegtuigen volgden, die niets anders deden dan ruïnes verwoesten en in het veld het doodsbanne vee te bestoken. Je hoorde niets anders dan het gebulder van de bommen en het nerveus onderbroken knallen van de FLAK.²⁷

Op een avond verliet ik met enkele werklui uit Holland een bunker en liep naar de barakken om er de nacht door te brengen. Het was februari 1945, het had gesneeuwd en een stevige wind joeg de sneeuw over een onderlaag van ijs. Vermoeid sleepte ik mijn koffer achter mij aan, toen ik plotseling tot mijn stomme verbazing zag dat onze barakken waren gereduceerd tot donkere en koude heuveltjes. De wind voerde een brandlucht mee. Ik was radeloos. Waar moest ik nu naartoe? Ik had het koud, ik had honger. Mijn rantsoenbonnen dienden nergens meer voor ...

Om niet midden op straat om te vallen van ondervoeding en honger besloot ik terug te gaan naar de bunker. Daar waren tenminste bedden, wc's en wasbakken en drinkwater en misschien dekens. Ik moest snel zijn, want veel anderen waren zeker op hetzelfde idee gekomen. Ik holde terug. Bij de ingang van de bunker keken enkele mensen me stompzinnig aan, toen kwam een vrouw naar me toe om me te helpen met mijn koffer. Binnen was het bijna warm en het leek of het paradijs voor me open ging. Het was stampvol met vluchtelingen zoals ik, maar ook met veel kinderen die stil waren ... Sommigen lagen op stapelbedden, anderen zaten tegen de muur, bibberend van de kou, bevend van angst en ontredde en probeerden zo te slapen. Ik wilde er een in mijn armen nemen ... goed doen ... in die ongemakkelijke houding slapen ...

Arme kinderen! Ze begrepen niet wat er gebeurde, ze waren hun ouders kwijt, keken wanhopig om zich heen zonder iets te herkennen. Deze kinderen moesten boeten, vóór zij de zonde hadden begaan. Voor deze kinderen zou, naarmate deze hel langer duurde, het woord 'existentie' synoniem zijn met wraak. Tegenover zoveel ellende en tranen kon ik alleen maar een verhaaltje vertellen, dat van de drie kleine varkentjes, of zachtjes het liedje zingen dat Maman voor ons had gezongen: "Lammetje, waarom loop je zo eenzaam te blaten, hier op de heide, hier op de hei ..."

Uiteindelijk vielen zij in slaap, met de nog natte sporen van tranen op de wangen. Het werd mijn eerste nacht van de in totaal drie die ik heb doorgebracht in deze bunker, zonder voedsel en vrijwel zonder het bed te verlaten, en dit enkel om niet opgepakt en in vrachtwagens gepropt te worden met bestemming Berlijn!

Ik had zo'n honger dat ik rondes liep in de bunker op zoek naar iets eetbaars op de grond. Mijn maag leek een instrument om mijn buik te martelen. Daarom dronk ik water om daarna onmiddellijk als een bedlegerige te doen en te slapen zo lang als het kon.

²⁶ Watergolf, mise-en-plis.

²⁷ Flugabwehrkanon, 1 schot in 3 minuten.

Plotseling schudde iemand me heftig door elkaar. Mijn hart keerde, ik dacht dat ik ging schreeuwen. Ik sprong uit bed en keek in het gezicht van een man die zich aan mijn bed vasthield. We keken elkaar verbijsterd aan ...

De man leek oud, maar was pas vijftig. Hij had één been en was al aan het begin van de oorlog afgekeurd. Hij en zijn vrouw dreven een melkwinkeltje ergens in de hoek van een huis in puin. Dit vertelden ze me allemaal later.

Deze mensen hadden gemerkt dat ik niet meer uit de bunker kwam en niet meer at. Zij dachten dat ik ziek was en wilden me redden. Zodra het kon, namen ze me mee en gaven me te eten. Toen vroegen ze of ik hen wilde helpen in de winkel, omdat hun beide zoons waren vertrokken naar het Oostfront. Dankbaar aanvaardde ik hun aanbod, wachtend op de dag dat ...

(...)

De lente verscheen overal in de tuin rond het tot puin vervallen huis van het dappere paar dat mij had opgenomen. Ik luierde nog wat in de zon en maakte me klaar om de was te doen. De oorlog had ons schijnbaar een beetje vergeten in dit mooie decor. Alles was zo kalm en juist maakte ik aanstalten om mijn was aan de lijn te hangen, toen een ongehoord heftige schok me in de lucht slingerde en weer terugsmakte op de grond! De eerste bom viel gelukkig aan de andere kant van de weg, in de struiken die de lucht in vlogen onder donderend geraas. Eén van de staken waaraan ik de waslijn had vastgemaakt, tuimelde omver en kwam twee meter terecht van de plek waar ik mij bevond!

Bijna tegelijk weerklonk een verschrikkelijk lawaai, en vervolgens niets meer. De vliegtuigen waren weer ver weg, maar ik bleef op de grond liggen, durfde me niet te bewegen. De heftigheid van de inslagen had de vreedzame plek omgeploegd, maar nauwelijks enkele minuten later floten de vogeltjes vrolijk. “Ik ga hier weg, het is nu of nooit,” dacht ik met in mijn hoofd het gedender van een fabriek in vol bedrijf. Wankelend stond ik op. Ik keek om mij heen en zag dat de lentestruiken, die ik bij mijn komst had gestreeld, verhakkeld waren en zwart geblakerd. De grond was bezaaid met nauwelijks ontloken knoppen. En ikzelf had niets, helemaal niets! Een waarachtig wonder! Behalve dan dat de tragedie van de situatie me van alle kanten besprong en terneerdrukte, vooral ‘s nachts. En ik herinner me als de dag van gisteren dat ik bijna moest vechten met die brave mensen om hen te doen begrijpen dat ik niet langer bij hen kon blijven, dat ik absoluut iets moest proberen om uit deze infernale stad te raken en alles moest doen om bij de Amerikaanse en Engelse linies te komen.

“Was Sie auch sagen möchten, ich muß nach meine Eltern gehen,
nach Hause, möglichst bald zu meine Mutter sein. Liebe Leute,
weinen Sie bitte nicht, ich möchte Ihnen für alles danken, Ihre
Herzhaftigkeit zu mir. Ich soll und wille Sie niemals vergessen ...”

(...)

Na een haastige ren kwam ik weer bij mijn bunker. Nadat ik mijn koffer had geïnstalleerd op het derde stapelbed, trok ik mijn overall weer aan en dacht: “Ik doe het!”

Het nieuws dat geen enkele Duitser had verspreid ging rond bij de buitenlanders:

“De Geallieerden staan op een paar kilometer van Duisburg. Ze zijn

in Duitsland!”

Behalve een paar bliksemanvallen, die nog schade aanrichtten, was alles tamelijk rustig op het moment en dus besloot ik te vertrekken vóór de Geallieerden kwamen. Ik had het verkrampde idee dat ik per se ergens een fiets moest ‘lenen’, en tegelijk was ik bang betrapt te worden en opgepakt. Ik wachtte op het ondergaan van de zon om naar de geruïneerde huizen te gaan, ging op bed liggen en probeerde nergens aan te denken. Toen de avond viel, ging ik zoeken met wilde ogen ... maar nergens was een fiets te zien. Een peignoir, ja! Een gescheurde peignoir met pastelkleurige bloemen, die in een uit zijn voegen geraakte kast lag te slingeren. Ik nam hem mee als souvenir, of was het als bewijs van goed gedrag? Of waren mijn lichaam en geest zozeer van alles beroofd dat ik dankbaar en gretig de meest basale dingen accepteerde?

De volgende morgen - het was half april - was stralend. De vogels bouwden hun nest. Duizend geuren maakten zich los uit een stad die voor meer dan 60% in puin lag. Als een geallieerd vliegtuig in de buurt kwam, zocht iedereen onmiddellijk dekking, tot het verdwenen was.

Herinneringen aan vóór de oorlog kwamen bij me op, beelden van boeken ... tamelijk vaag ... Het leek me dat ik minder bang was, “want ik ben niet eeuwig, want aan alles komt een eind, wat doet het uur er dan toe ...,” dacht ik. Ik liep uit de bunker voor een tweede poging, misschien daar waar de huizen nog bewoond waren? Ik behoefde niet ver te lopen, want plotseling zag ik een fiets die tegen de muur stond. Het zweet gutste over mijn slapen en ik had klamme handen toen ik alsof het de natuurlijkste zaak van de wereld was de fiets met me meetrok.

Elke omwenteling van de wielen eiste een opperste concentratie van mijn geest. Juist op dat moment scheerde een vliegtuig rakelings over, zijn geronk gaf mij het signaal zodat ik plat op mijn fiets dook aan de voet van een taluut. Meer dood dan levend kroop ik over het pad, terwijl ik het vehikel achter mij aansleepte. Nergens was hulp te bekennen, het was volmaakt stil ... en het was ikzelf die, terwijl ik op mijn fiets klom, begon te trillen over al mijn leden, ik zag de banden die onder het gras zaten en de kluiten klei ...

Ik heb mijn koffer opgehaald en een kleine voorraad voedsel, stapte op mijn fiets, opgelucht dat ik die plek kon verlaten. Een mooie en avontuurlijke lentemiddag lag vóór mij.

De fiets liep niet helemaal lekker, maar een stevig windje maakte veel goed. Ideaal weer. Alleen die verdomde oorlog liet zich niet lang vergeten. De helderblauwe lucht stond permanent ter beschikking van de geallieerde vliegtuigen. Ik reed langs de bermen en moest vaak van mijn fiets af en plat tegen de aarde. Het was denk ik 4 uur in de middag toen ik de geallieerde zone bereikte. Enkele verspreide konvooien trokken waarschijnlijk richting front? Wat mezelf betreft was ik er niet gerust op, want twee verkenners, hoog op de motorkap zittend, keken mij aan met priemende ogen. Ik ging op hen af en vroeg aan wie ik iets kon vragen. Niemand die iets wist. Toen gaven ze me maar de raad om naar het Hergroeperingscentrum te gaan. Dat heb ik toen gedaan, maar ik heb lang gearzeld alvorens vragen te stellen, zozeer kreeg ik de indruk dat de bureaucraten moeite hadden de gebeurtenissen te verwerken, ik was de enige niet ... Gezeten met een stel anderen in een geprefabriceerde kantine, verzadigd en in de watten gelegd, ging ik bij een radiator zitten en wachtte de gebeurtenissen af, en vooral mijn terugkeer naar Brussel.

Samen met een aantal andere ‘ontsnapt’ gaat Treeske met een klein konvooi van

twee vrachtwagens voorafgegaan door een jeep naar een tweede Hergroeperingscentrum, een Jezuïetenklooster in Sittard. De route gaat langs slingerpaden en schuine bermen. Soms lijkt het alsof men de weg kwijt is bij een onverwachte rivier. Vaak denkt Treeske dat de chauffeurs expres gevaarlijk rijden om de passagiers de kloteoorlog te doen vergeten. Ze kan haast niet geloven dat die echt voorbij is en denkt dat die elk moment onder een of andere voorwendsel weer kan oplaaien.

In het klooster heerst vrede. Wat een gastvrijheid. Tafels overvloedig gedekt. Ze krijgt eerst een desinfecterend bad, daarna worden haar haren ontluisd. Dan andere kleren, passende schoenen, een beetje Belgisch geld en een paspoort. Ze herinnert zich de soep van groenten uit de eigen tuin, de wandelingen in de tuin. Hoe ze zich onbedreigd voelde, buiten gevaar. En jong. Hoe de mensen elkaar weer graag mochten en met vriendelijke ogen naar elkaar keken. En dan de opwinden en het zich verheugen in het terugzien van Maman en de broertjes en zussen. Slapen in een echt bed, weten dat morgen het vertrek is.

In de trein door Belgisch-Limburg stoot ik met mijn hoofd telkens tegen het hout van de rugleuning. Er zijn mensen die lachen en sedert lang de verschrikkelijke oorlog lijken te zijn vergeten, maar mijn pogingen zijn tevergeefs, ik kan het niet vergeten ...

Hoe kan ik die arme kinderen vergeten, met wie ik nog zo kort geleden die beproevingen heb doorstaan, hun hartverscheurend leven en hun tranen?

De trein reed en verwijderde mij elke seconde verder van alles wat gebeurd was. Hij had dagen en nachten kunnen rijden, me naar de andere kant van de wereld kunnen brengen, die herinnering zou bij me blijven, onbeweeglijk.

Aankomst in het Gare du Noord, Brussel. Ik loop het oude gebouw uit en kom voorbij een banketbakkerij, mijn ogen verslinden de lekkernijen, die ik sinds lang vergeten had. Ik had niet genoeg Belgisch geld bij me om iets mee te nemen voor thuis, en wat er lag was trouwens verre van goedkoop. Ik had net genoeg geld voor de tram en voor een klein boeketje bloemen voor Maman.

Voor het huis zette ik mijn koffer op de grond, ik wankelde en zocht steun met mijn rug tegen de muur. Ik was een moment verlamd. Van angst? Ik belde aan.

Ik wist dat het Maman was die van de trap afkwam, ik hoorde het aan de manier van lopen. Zij kwam dichterbij, nog dichterbij ... en deed de deur open. Ik had net de moed om te zeggen: "Mama ..."

Maman boog haar hoofd in mijn richting. Ik had net de tijd om haar in mijn trillende armen te nemen. Een lange zucht kwam van haar lippen.

"O, Treeske toch, kindje lief! Daar ben je eindelijk. Ik heb toch zoveel leed gehad. Treeske ... Adolfke is dood!"²⁸

Met nog steeds het boeketje bloemen geklemd tussen mijn vingers, durfde ik niet te verroeren. Maar toen Maman hevig begon te huilen en te trillen, liep ik zo snel ik kon naar de trap aan het eind van de gang. Ik begreep dat het zonlicht in één klap gedoofd was! Maar ... een kleine jongen verscheen boven aan de trap. Het was mijn broertje Christian, die me met grote schrikogen aankeek ...

Geschokt door zoveel leed drukte ik mijn lippen op hun wangen en zei zacht, maar vurig:

"Kom nou, Mama, kom Chris ... ik blijf nu hier, bij jullie, voor altijd!"

(Dit was begin mei 1945.)

²⁸ Adolfke stierf op 21 maart 1945. Hij was 14 jaar. Onder een vrachtwagen van de Engelsen. Op slag dood. Nauwelijks anderhalve maand geleden.

Epiloog

Maman heeft nog 23 jaar geleefd. De ellende kreeg geen tijd om af te nemen bij haar noch bij het hele gezin, en toen Papa stierf drie en een half jaar vóór haar, voelde ze geen verdriet want haar geheugen herkende niemand meer. Ze had arterio-sclerose, maar een infectie was de oorzaak van haar dood. Ze was 77 jaar, maar ik blijf geloven dat voor Maman én voor Papa sterven geen sterven was! Zij geloofden in een leven na dit leven, zij bezaten het christelijk geloof.

Nu zijn zij ergens anders, maar ik ben ervan overtuigd dat zij vaak bij hun dierbaren zijn, die nog hier zijn. En ik hier denk vooral aan Maman, want ik heb er dikwijls het bewijs van gehad.

Terwijl ik deze geschiedenis vertel, waarachtig verhaal van 5 jaar oorlog, wist ik niet dat mijn geheugen met zo'n groot gemak al die details terug zou vinden. Zoveel omstandigheden herinneren me vandaag aan haar ... aan Maman!

Maman heeft wreed geleden, twee kinderen zijn haar ontrukkt, één aan het begin en één aan het eind van de oorlog. Ze kreeg er de volle laag van en een groot deel van haar geluk verdween. Haar leven was plotseling ondraaglijk geworden en ze voelde zich blind en lam geworden. Ze klaagde dikwijls dat ze het koud had en zelfs de zomerzon kon haar in die tijd niet meer verwarmen.

Nooit heeft ze ons uitgelegd hoe ze zich overeind hield, terwijl ze een deel van zichzelf was kwijtgeraakt, vlees van haar vlees was geamputeerd. Een marteling vooral 's avonds, op het moment van de slaap.

Dan, na enkele maanden en met hulp van pastoor Claas, geloofde zij in de wil van God, de goede God die in zijn oneindige goedheid wel een speciaal zwak voor haar gehad moest hebben.

Maman leed met een passieve waardigheid. Zij wist dat ze haar kinderen in de hemel terug zou zien. - "Onze lieve Heer weet wat ie doet!" Deze zin verklaarde alles en hielp haar flink. En zette haar, met haar neiging tot zelfopoffering, blijkbaar aan tot berusting.

Maar, wie kan het weten? Het is waar, ze had Christian ... en verder ons. Maar ze had vooral veel moed, want Papa was nog altijd niet thuisgekomen.

Papa heeft ook veel leed gehad, toen hij wist dat Dolfke dood was. Trouwens, hij is pas zes maanden na zijn terugkeer in België thuisgekomen.

Waarom moest een stel stuntels en kwaadwilligen proberen in de hoofden van veel kleine lieden twijfel te zaaien en een ziekelijke onrust, die zou kunnen leiden tot wie weet waar? Want diezelfde lieden hadden 'strafexpedities' aangekondigd tegen de pro-Duitsers.²⁹ Vrachtwagens hadden groepen 'paramilitairen' vervoerd die gewapend waren met stokken en gehoorzaamden aan een discipline die kwalijk herinnerde aan die van zekere legioenen van vóór de oorlog.

De snelheid waarmee bepaalde lui een aanklacht indienden, uit pure vijandigheid (of vanuit: 'heb-je-gezien-dat' ... en dat noemden ze 'onderzoek') tegen hun burens en anderen, en op eigen houtje 'recht' deden, was verbijsterend!

²⁹ Trouwens, Papa was helemaal niet pro-Duits!

Teruggekeerd naar België begin juni 1945, werd hij ter observatie in de gevangenis van Saint-Gilles geplaatst, daarna overgebracht naar de strafgevangenis van Merksplas (bij Turnhout). Dat was voor hem het begin van een hele reeks lange en pijnlijke ondervragingen. Men verweet hem dat hij de Duitsers goedgezind was geweest, zonder dat hij dat kon ontzenuwen met heel concrete bewijzen.³⁰

Gevangenis van Merksplas

Precies daartegenover kon Papa bewijzen dat hij in Nürnberg in de gevangenis had gezeten en dat hij voor de rest enkel en alleen zijn plicht had vervuld tegenover zijn gezin ...

Na een tijdje werd hij ziek en hij werd naar het ziekenhuis gebracht van diezelfde gevangenis, en daar hebben Maman en ik hem opgezocht.

Daarna kreeg hij een vonnis dat gunstig voor hem was, en kreeg hij ontslag van rechtsvervolging op 25 september 1946. Als het *Parquet du Procureur de Monsieur l'Auditeur Militaire* ook maar een enkele twijfel had gehad over zijn integriteit, hadden ze geen “non-lieu” aan hem gegeven.^{31,32}

Ik kon niet leven ver van Maman³³, en ik besloot te gaan werken als hulp-verpleegster, op dezelfde plek als waar Elise al enige tijd werkte. Zij had aanvullende studies gedaan en kon zich uitstekend redden.

Wat mij betreft, ik werd vaak ‘ter versterking’ naar andere klinieken gestuurd en soms zelfs naar zieken thuis. Jammer genoeg heb ik nooit de gelegenheid gehad om te studeren voor ziekenverpleegster.

Nellie was getrouwd sinds november 1944 en precies een jaar later moeder geworden van een dochttertje Daniëlle, terwijl Charlotte, getrouwd dus in mei 1940, in 1946 al twee jongens had van 4 en 5 jaar. Élise is getrouwd in ‘58 en Christian in augustus ‘55. Hij is de gelukkige vader van een zoon “Yves”, die geboren is in september ‘56. Wat mij betreft zal 1946 voor altijd een gelukkig jaar zijn, omdat ik in augustus 1946

³⁰ Buiten zijn ‘postkaarten’ zonder envelop, waarop enkele woorden, maar ondertekend in grote letters, hem eigen, met een HEIL HITLER! uit een al te stupide enthousiasme, en dit vanwege het mooie landschap van Nuremberg.

³¹ Dossiernr.: 25282/44, Auditeur Mr. Lechef, cabinet 22b.

“Non-lieu”, 25 sept. ‘46, dossiernr.: 23856/I

³² In 1959 zocht Charlotte met haar tweede man Jan van den Berg haar vader op. Hij woonde in z’n eentje op een mansardekamer, heel hoog. Het was er steenkoud. Over zijn deken had hij plastic gespreid.

³³ Volgens mijn informatie wilde Treeske haar moeder in huis nemen, maar omdat ze gehuurd zat, maakte de verhuurder bezwaar. ‘Maman’ is toen op de Chaussée de Louvain 902 gaan wonen, alleen, in een souterrain. Later werd ‘Maman’ toch door Gust en Treeske in huis opgenomen. In de Rue de Zaventem 22? Waar Gust een duivenhok had?

(Was het daar dat ik haar in een flits gezien heb, in 1958, de enige keer in mijn leven? Ik maakte argeloos de badkamerdeur open en hoorde een gil. Een oud vrouwtje zat met haar rug naar mij toe in het bad en sloeg haar armen om haar borsten. Totaal verbouwereerd deed ik de deur weer dicht. Er bleek een oude vrouw in huis te zijn, die niet meer onder de mensen kwam!)

Ze stak vele malen de drukke Chaussée de Louvain over zonder te kijken ...

Ze eindigde volkomen dement in een verpleeghuis met nonnen.

Toen Charlotte haar moeder voor het laatst opzocht sprak deze haar dochter aan met ‘Madame’

kennis heb gemaakt met mijn lieve "Guske." Op 15 november 1947 zijn wij getrouwd! Dat betekent heel, heel gauw 48 jaar huwelijk! Grote goedheid, waar is de tijd gebleven ...! Onze zoon Philippe (van wie Maman de meter is) is op 7 mei 1948 geboren, en we hebben twee kleinzoons: Christophe die spoedig 23 wordt, en Géoffrey die spoedig 17 wordt. Prachtige kinderen!

Met Kerstmis zijn we altijd bij elkaar en ik hoop echt dat dit zal doorgaan zolang wij leven. Mijn keel knijpt zich dicht als ik aan hen denk en aan ons ...

In 1991 schreef Treeske brieven naar haar oudste zus Charlotte over haar speurwerk naar de familie³⁴. Ik citeer haar beschrijving van de reactie van haar zussen Nellie en Lieske (en haar echtgenoot “Willy”):

“Nellie en Elise krijgen geen dokumentatie meer van me, alleen Chris en jij natuurlijk. Niet dat ik met Nellie onenigheden heb gehad, maar wel kritiek van hen, zoals b.v.: waarom zet je het adres van Yves³⁵ z’n verloofde en haar geboortedatum en beroep? Omdat Yves me die zelf gecommuniceerd heeft, antwoord ik dan. - Bon - Maar waarom zet je eigenlijk de beroepen van ons allen? - Nou, omdat op iedere geboortacte of huwelijksacte het beroep en de ouderdom genoteerd zijn. - Ha! zo -. En Willy³⁶ die me, langs de telefoon, eens zei: “tu ne vas pas quand même emmerder tes frères et soeurs pour deux petits points sur l’y de ton nom?” (Je gaat toch niet voor de puntjes op de ie van je naam je broers en zussen door de stront trekken!). Toen heb ik aan Elise gezegd dat, toen ze weer eens kriticeerde waarom ik dit of dat schreef (bij voorb., waarom schrijf je dat Daniëlle Maes³⁷ (van Nellie dus) een “Représentante de commerce” was, wanneer ze in werkelijkheid “directeur de Société” is!! Ik vroeg aan Christiane, zuster van Daniëlle, of dat waar was, en die lachte me uit - daar is niks van waar. - Dus toen heb ik gewoon aan Elise gezegd (sic) dat al deze goedkope kritiek van Willy kwam. Dat kan ze natuurlijk niet kroppen, zodanig dat ze (toen we aan het huwelijksfeestje waren van Danielle Maes, zelfs Chris, Yves, Françoise (la fiancée) et Jeanine + Nellie, Jef, Christiane, Luc en wij dus en al de kinderen van Danielle + haar man) iedere keer opstond en wegging toen ik haar iets wou vertellen over hetgeen ik nog opgespoord had. Wat de “roots” betrefd (sic), zoals je zelf zegt in je brief - nou ik geef er niet meer om, en dat ze maar praten over me. Het is belachelijk want ze hebben gewoon geen reden, maar als ze eens wisten wat ze eigenlijk gaan missen”

In juli 1993 heeft Treeske een 3-delige serie BRABANTSE AFSTAMMELINGEN “DE MUYLDER” met de hand ingebonden, letters en leeuw in bladgoud. (In het bezit van haar enige zoon Philippe Cardoen, Blankenberge.)

³⁴ Ik kreeg van Charlotte niet het gevoel dat ze heel erg onder de indruk was.

³⁵ Zoon van Chris.

³⁶ Willy Williot, Lieske’s echtgenoot

³⁷ Oudste dochter van Nellie

2016. Rue de Zaventem 22, Evere, Brussel. Voormalig huisje van Gust Cardoen en Thérèse Cardoen - De Muylder.

Nawoord

11 November 1947: Huwelijksdag van Gust Cardoen en Treeske De Muylder (21).

Waarom gaat een mens op zoek naar zijn verleden? Waarom al die moeite? Om te weten hoe alles *geworden* is zoals het is. En waarom zoek je in je eigen familie? Omdat daarover in je jeugd zoveel gefluisterd is, of hardop gezegd, waar je niets van begreep. Als kind nam je de wereld zoals die was, je kon niet anders, je geest was nog te klein om te kúnnen denken dat de dingen niet altijd waren geweest zoals ze nu waren.

Ik heb als kind de foto boven wel gezien, maar er nooit veel om gegeven. De foto *zei* me niets.

Nu wel. Nu wel ...

Nu zie ik de 5-jarige Attie Beukering opkijken naar zijn 21-jarige tante Treeske, maar ik herinner mij dit moment niet, en weet dus niet wat Treeske tegen mij zei. Ik was geen lastig kind, dat niet stil kon staan of zo ... En omdat ik niet weet wat Treeske zei, *geloof* ik toch dat Treeske tegen mij zei, tegen mij alleen, dat ze ooit op zou schrijven wat ze in de oorlog allemaal had meegemaakt en dat ik dat dan zou mogen lezen, want aan al die anderen was het niet besteed. Die waren stik jaloers, die wilden niet toegeven dat hun jongste zusje zúlke heftige dingen had meegemaakt in de oorlog, dat hun eigen ervaringen daarbij verbleekten, en dat dat zusje al die heftige dingen ook

nog met talent had opgeschreven, terwijl zijzelf uit schaamte gezwegen hadden, of het plan om het op te schrijven altijd voor zich uitgeschoven hadden, zodat het er niet meer van kwam en o ja, Treeske zei er nog bij, dat ze het verslag van zo'n 70 pagina's met inbegrip van een aantal vondsten uit haar genealogisch De Muylder-onderzoek naar haar oudste zus Charlotte zou sturen, die tegen die tijd Mevrouw van den Berg zou heten, en die de enige was van wie zij dacht dat het haar interesseerde, maar dat die het hele pak op een dag weer dóór zou geven aan Martijn Zwebe, de man van Georges Beukering, mijn zoon, omdat Martijn in zijn vrije tijd graag in familiearchieven neusde, en dus als schoon-kleinzoon wel geïnteresseerd zou zijn in de geschiedenis van de familie De Muylder, en dat ik, Attie, op mijn 74ste, het pak, dat natuurlijk bij Martijn alleen maar lag te liggen, mee zou nemen, omdat ik vanwege mijn leeftijd familieonderzoek deed, naar de familie Beukering en de familie de Muylder, hetgeen ik bij vlagen een volkomen nutteloze bezigheid vond, maar nadat ik haar, Treeske's schrijfwerk gelezen had, toch weer een stuk minder nutteloos, vooral omdat in je verleden duiken méér blijkt te zijn dan alleen maar herinneringen ophalen of herinneringen weer tot leven wekken, maar ook het verleden anders - beter - zien. En dat je met dat nieuw verworven inzicht, zoals bij elke verworven kennis, weer moed krijgt voor de toekomst, dat je je verjongt voelt, als de slang die uit zijn oude vel kruipt, nieuw, onschuldig ...

Dan is hij wijs
en grijs.

Maman herkende haar eigen kinderen
niet meer ...

La famille nous prie d'annoncer le
décès de
MONSIEUR
ADOLPHE J.
DE MUYLDER
survenu à Bruxelles le 19 janvier 1964
Le service religieux, suivi de l'in-
humation, a eu lieu dans l'intimité.
CET AVIS
TIENT LIEU DE FAIRE-Part.

.... Dit bericht vervangt de
kennisgeving ...

Kijk mij eens aan, Attie Beukering, kijk mij eens goed aan. Zeg mij eens waarom jij zo *dösig* kijkt en zo bleek ziet op deze winderige, koude novemberdag? Heb je het niet naar je zin? Loop je verloren tussen de Grote Mensen? Later herinner jij je helemaal niets meer van de trouwdag, niets, is dat niet een beetje raar voor een kind van 5 jaar? Nee, je je herinnert je wel iets tamelijk scherp: de trein! Je ziet nog de trein met het gangpad en de afgesloten coupés met de schuifdeuren en de houten banken. De treinreis naar Brussel duurde te lang voor jou, je verveelde je.

Attie, was jij aan het spijbelen, moest jij eigenlijk niet naar school? Wat zeg je me nu, spijbelde jij al het hele jaar? Nee! Was jij al het hele jaar thuis bij Mammie gebleven? En vond Mammie dat goed? Had je geen zin in de school? Was je ook een beetje bang van die zwarte Nonnen? Wou je niet meer?

Die zomer in 1947 was heel warm geweest. Hittegolven. Mammie had in de huiskamer de gordijnen dichtgedaan tegen de zon, nadat ze eerst kranten tegen het raam had gedrukt vóór de geraniums, want zelfs voor de geraniums werd die hitte teveel. En ik, in die kamer, loom, landerig, vijf jaar, ik wist wat verveling was ...

Mammie! Ja jij, die daar achter Chris verscholen staat, tussen je vader en je moeder, jij die je van Nellie geleende hoed vasthoudt tegen de wind, jij die samen met Nellie een mooie maar een tikkeltje dure jurk voor de gelegenheid had gekocht (wou je tegen Nellie opbieden?), reden waarom je een dag later een knallende ruzie zou krijgen met Jan Beukering thuis, heb jij je jongste, Attie, een jaar lang thuis gehouden van school? In wiens belang was dat? Waarom deed je dat? Verveelde je je? Had je behoefte aan gezelschap, aan een jongetje dat speelde op de vloer met zijn autootje, zijn meccano? Je had geen lieve man, dat geef ik toe, hij sloeg je zelfs, zelfs waar de kinderen bij waren ... Als je hem 's morgens had geholpen met het ontbijt en hij was vertrokken naar zijn werk, dan kroop je vaak weer in bed, waarom ook niet? Dan kroop het jongetje naast je, tegen je rug. En soms leerde je hem dan Franse woordjes: un, deux, trois ... Je leerde hem niet "sjèn" te zeggen voor hond, maar *chien*, chie-èn, een diftong dus, een tweeklank. Hetzelfde gold voor *ciel*, hemel: niet sjèl, maar cie-el. Dat leverde hem later op het Canisius enkele malen het compliment

op van de leraar Frans, pater Daniëls: “Monsieur, vôte prononciation est excellente!”

Prononciation, ja, maar de rest? Mammie, waarom is het niet bij je opgekomen, dat als je een kind weghaalt van school, dat daar dan iets tegenover moet staan? Waarom bedacht je niets? Zeker waar, je had nauwelijks middelen, je zat zelf gevangen in een vreemd land, in een kille familie, met een onvolwassen man, en zonder geld, met alleen een fiets. Maar dat was toch geen reden om alleen aan jezelf te denken?

Waarom kwam je niet op het idee om het mannetje bij voorbeeld Frans te leren?

Elke dag wat? Je had hem kunnen helpen die taalbarrière te nemen, zodat een belangrijke cultuur voor hem toegankelijk werd? Herinner je je niet, toen je vader je op je 14de ‘s middags van school haalde, hoe erg je dat vond, omdat je zo graag wilde leren? Waarom dacht je dan nu niet aan dat kind?

Mammie, in dit opzicht faalde je, geef het toe ...

2013 Vier Generaties: Georges (39), Ma (95), Simon (een paar maanden), Ad (71)